

ALBERT FRUZZINA^{1,2} – HERKE BOGLÁRKA¹

BARÁTI KAPCSOLATOK VÁLTOZÁSA A COVID19-JÁRVÁNY ALATT

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.4.162>

ABSZTRAKT

Az önkéntesen választott baráti kapcsolatok fontos integrációs szerepet töltenek be és az egyén jóllétéhez is nagymértékben hozzájárulnak. A tanulmányban a baráti kapcsolatok változását tekintjük át a pandémiás időszakban több szempont szerint, 2021 tavaszán gyűjtött kvalitatív és 2021 végén gyűjtött kvantitatív adatok alapján. Különböző szociodemográfiai csoportokban vizsgáljuk az egyének kapcsolati hálójában a járvány előtti és alatti időszakban a barátságokat, a kapcsolatvesztést, majd a járvány alatt is megmaradt baráti kapcsolatok minőségének, a kapcsolattartás módjának és gyakoriságának változását tekintjük át.

A kérdőíves felmérésben megkérdezettek harmada említett barátot a számára legfontosabb emberek között. A baráti kapcsolatok sérülékenyebbek a családi kapcsolatokhoz képest, különösen a fiatalok, a budapestiek és a nők számoltak be nagyobb arányban valamely baráti kapcsolatuk megszűnéséről. A barátokkal való személyes kapcsolattartás is visszaszorult, legfőképp a magasabb iskolai végzettségűek és a nagyobb településeken élők körében. A Covid19-járvány alatti időszakban valamelyest csökkent a baráti kapcsolatok minőségének megítélése. Az interjúk alapján a megszakadt barátságok jellemzően frissebb vagy kevésbé szoros kapcsolatok voltak.

Kulcsszavak: Covid19-járvány, baráti kapcsolatok változása, kapcsolattartás módja, kapcsolatminőség

CHANGES OF FRIENDSHIP TIES DURING THE COVID-19 PANDEMIC

ABSTRACT

Voluntarily chosen friendships play an important integrating role and contribute greatly to an individual's well-being. In this study, we review changes in friendship relationships during the pandemic period from several perspectives, based on qualitative data collected in spring 2021 and quantitative data collected at the end of 2021. We examine friendships and loss of friendships in the interpersonal networks of individuals in different socio-demographic groups before and during the pandemic, and then look at changes in the quality of friendships, the type of contact and the frequency of contact that persisted during the pandemic.

A third of survey respondents mentioned a friend as one of the most important people to them. Friendly relationships are more fragile than family relationships, with young people, Budapest residents and women in particular reporting higher rates of loss of friendships. Personal contact with friends also declined, especially among people with a higher level of education and people living in larger settlements. During the COVID-19 pandemic, the quality of friendships declined somewhat. Based on the interviews, friendships that were broken were typically more recent or less close.

Keywords: COVID-19 pandemic, change of friendship ties, type of contact, the quality of ties

1 Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet.

2 Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet.

BARÁTI KAPCSOLATOK VÁLTOZÁSA A COVID19-JÁRVÁNY ALATT

BEVEZETÉS

Ahogy azt már korábbi kutatási eredmények is megmutatták, a Covid19-járvány különösen negatívan érintette a baráti kapcsolatokat. Míg a családi kapcsolatok sok esetben erősödtek, addig a baráti kapcsolatok gyakran háttérbe szorultak (Albert–Dávid 2022, Dávid et al. 2021, Dávid et al. é.n.). Az önkéntesen választott baráti kapcsolatok fontos integrációs szerepet töltenek be és az egyén jóllétéhez is nagymértékben hozzájárulnak, ugyanakkor a távolságtartásra vonatkozó intézkedések feltehetően máshogy hatottak rájuk, mint például a közeli, sok esetben egy háztartásban élő családtagokkal való kapcsolatokra. A következőkben a baráti kapcsolatok változását tekintjük át a pandémiás időszakban több szempont alapján. Először a baráti kapcsolatok előfordulását vizsgáljuk meg az egyének kapcsolati hálójában a járvány előtti és alatti időszakban, majd a járvány alatt is megmaradt baráti kapcsolatok minőségének változását tekintjük át szintén a járvány előtti és alatti időszakban. Mindkét téma kapcsán bemutatjuk a demográfiai csoportok szerinti eltéréseket is. Regressziós modellekkel igyekszünk – ha sok esetben csak hipotézisek szintjén is – magyarázatot találni a megragadott változásokra.

Fő kutatási kérdéseink: Mennyire reziliensek a baráti kapcsolatok a Covid19-járvány idején? Hogyan változtak a baráti kapcsolatok a koronavírus-járvány alatt, különös tekintettel a kapcsolattartás módjára, gyakoriságára és a kapcsolatok minőségére? A különböző demográfiai csoportok szerint milyen eltéréseket látunk e fenti vonatkozásokban?

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A távolságtartásra vonatkozó intézkedések hatására számos országban kimutatták az első hullám alatt, 2020 tavaszán, a kapcsolathálók jelentős beszűkülését (pl. Jarvis et al. 2020, Zhang et al. 2020, Bosetti et al. 2020, Latsuzbaia et al. 2020), és az adatok bizonyos csoportok, elsősorban a fiatalok, illetve az idősek fokozott (bár különböző okokra visszavezethető) veszélyeztetettségére mutattak rá (Eurofound 2020).

De miért is érdemes kifejezetten elemezni a baráti kapcsolatok változását? A barátság önkéntesen választott, ámde potenciálisan szoros (erős) kapcsolat, melynek nemcsak az egyén jóllétét, erőforrásokhoz való hozzáférést, hanem a társadalmi kohéziót, integrációt tekintve is nagy jelentősége van.

A barátság feltétele az elköteleződés és az érzelmi közelség, melynek kialakítása és fenntartása idő- és energiaigényes feladat. Egy kapcsolatba fektetett idő és a kapcsolat érzelmi közelsége tehát összefüggnek egymással (Dunbar 2018) – ezért van az, hogy a kapcsolat szorosságának egyik indikátoraként már régóta annak hosszát használják (pl. Marsden–Campbell 1984) a kapcsolattartás gyakorisága, a kapcsolat multiplicitása, az érzelmi közelség és egyéb dimenziók mellett. A Covid19-járvány kapcsolati hatásai szempontjából is releváns, hogy azok a kapcsolatok, melyekbe valamilyen oknál fogva nem tudunk megfelelő mennyiségű erőforrást „beruházni”, nagy eséllyel sérülékenyebbé válnak, kiváltképp, ha nem volt még elég idő arra, hogy valóban szorosra fűzzük azokat. Feld (1981) szerint a kapcsolatok közös tevékenységek során, közös kontextusokban (pl. iskola, munkahely) születnek és azokhoz kötődnek – az elmúlt évtizedek kutatásai alapján ezt kiegészíthetjük azzal is,

hogy ezek nagyban hozzájárulnak a kapcsolatok fennmaradásához: a találkozási alkalmak hiánya sok esetben vezet a kapcsolat megszűnéséhez, és ilyen értelemben az intézményesen „kierőszakolt” interakciók hiánya és a kevés együtt töltött idő növeli egy kapcsolat megszűnésének esélyét (Mollenhorst–Volker–Flap 2014). Pléh Csaba (2021) általánosan érvényes trendként említi, hogy a bezártság erősíti az – akár családi, akár baráti – erős kapcsolatokat, míg a többi, lazább kapcsolatot háttérbe szorítja. Azt is tudjuk, hogy a fizikai eltávolodás gyakran eredményezi az érzelmi eltávolodást is (Bzdok–Dunbar 2020). Márpedig a járványkezelésre hozott intézkedések az emberek zömét jelentős mértékben és hosszabb időintervallumokra a főként családi kapcsolataikat tartalmazó háztartásaikba zárta.

A Covid19-járvány hatását főleg amerikai kutatók korábbi természetikatasztrófa-helyzetekhez hasonlították, ezek tanulságai alapján próbáltak következtetni a világjárvány kapcsolatokat illető hatásaira is. Ezek közül a baráti kapcsolatok szempontjából különösen releváns az a megállapítás, miszerint a krízishelyzettel való megbirkózásban a kapcsolatháló mérete mellett annak összetétele is jelentős szerepet játszik. Hurlbert és szerzőtársai (Hurlbert–Haines–Beggs 2000) az találták, hogy az András hurrikán (1992) alatt a rokoni kapcsolatok több és gyakoribb támogatást nyújtottak, ugyanakkor a rokoni kapcsolatok bizonyos forrásokhoz nem nyújtottak elérést, és a krízis kezdeti szakasza után a diverzebb kapcsolatokra nagyobb szükség lett volna. Hasonló következtetésekre jutottak a Mississippi 2008-as közép-nyugati áradása után is (Casagrande–McIlvaine–Newsad–Jones 2015).

Egy az Egyesült Államokban 2019-ben és 2020-ban, nem reprezentatív mintán végzett panelvizsgálat azt találta, hogy a nagyon közeli kapcsolatok száma nem változott szignifikánsan a járvány idején, viszont a kapcsolathálók összetétele igen: a közeli barátok és munkatársak száma csökkent, míg a nagyon közeli családtagok száma emelkedett a maghálózatokban (Kovacs et al. 2021). 2020 májusában a kapcsolatinapló-módszerrel készített magyarországi adatfelvételt a 2015-ben hasonló módszerrel³ gyűjtött adatokkal összehasonlítva Dávid és szerzőtársai (é.n.) azt találták, hogy az egy nap alatt lezajló személyes kontaktusok száma nagyjából változatlan maradt, de egyrészt megduplázódott a teljesen izoláltak aránya (leginkább a legfiatalabbak és az idősek körében emelkedett), másrészt a családi kontaktusok száma nőtt, a barátokkal való kapcsolattartás pedig csökkent.⁴

A magyar felnőtt lakosság bizalmas beszélgetési hálózataiban a rokoni kapcsolatok átlagában 1999 óta megfigyelt töretlen csökkenés, és ezzel párhuzamosan a nem rokoni bizalmasok átlagának töretlen növekedése (Albert–Koltai–Dávid 2021) 2018 óta megállt és a 2021. évi adatok alapján a visszájára fordult – gyaníthatóan a Covid19-járvánnyal kapcsolatba hozhatóan. A rokoni kapcsolatok átlaga visszatért a 2015-ben mért szintre, míg a nem rokoni kapcsolatok átlaga a 2011-ben és 2015-ben mért adatok közé esik. Míg a 40 év alattiaknál 2018-ban egyértelműen a csak nem rokonokból álló bizalmas kapcsolathálók domináltak, hiszen minden második megkérdezettnek csak nem-rokon bizalmasai voltak, ez jelentősen megváltozott, 2021-ben 14%-kal kevesebben említettek csak nem-rokon bizalmasokat, míg a rokonság szempontjából vegyes hálózatok aránya 25%-ról 37%-ra nőtt. Hasonló, bár kicsit kisebb mértékű volt a két vizsgált időpontban mért változás a 40–59 évesek, és a legidősebbek csoportjában is. A 60 felettiiek esetében azonban, a két fiatalabb korosztálytól eltérően, nőtt a csak rokon bizalmasokat említők aránya is. Azaz a bizalmas kapcsolathálózatok összetételének megváltozása is a családi kapcsolatok újbóli előtérbe kerülését jelzi. A barátok visszaszorulása a bizalmasok között fokozottabban érinti a nőket, az alacsony iskolai végzettségűeket és az időseket (Albert–Dávid 2022).

3 A két adatfelvétel fő különbsége, hogy 2015-ben személyes lekérdezéssel, míg 2020-ban telefonon zajlott az adatgyűjtés. 2015-ben a válaszadók 2 napig vezették a kapcsolati naplót, 2020-ból pedig egy napra vonatkozó adatokkal rendelkezünk.

4 Az elemzés publikálás alatt.

A járvány első évének magyarországi mérlegét megvonó, a kapcsolatokra is kitérő kutatásban (Bíró-Nagy-Szászi 2021) a megkérdezettek 19%-a számolt be baráti kapcsolatai elhidegüléséről, 7% megerősödéséről. A *Magyar Ifjúság* vizsgálat 2020. évi adatfelvételének az elemzők számára meglepő egyik eredménye az volt, hogy a fiatalok legégetőbb problémáit tartalmazó térképre, ugyan negyedik helyen, de először került fel a baráti társaságok, közösségek hiánya, illetve a baráti kapcsolatokkal való elégedettség is csökkent (Székely 2021).

A barátok számát illetően nagyon erős strukturális meghatározottságokat mutattak az elmúlt évtizedek vizsgálatai (összefoglalóan lásd: Albert-Dávid-Tóth 2020): noha a barátok átlagos számát illető különbség napjainkra férfiak és nők közt eltűnni látszik, a férfiaknak még mindig inkább van barátja. A fiatalabb életkor, a magasabb iskolai végzettség, a munkaerőpiaci részvétel mind a nagyobb baráti kört valószínűsíti. Napjainkra dominánssá az vált, hogy a magyar felnőtt lakosság barátainak száma legnagyobb eséllyel 1–5 fő közé esik. Az életkor és az iskolai végzettség – minden egyéb együttes hatástól függetlenül – jelentős kapcsolatot mutat azzal, hogy valakinek van-e barátja. Minél idősebb valaki vagy minél alacsonyabb iskolai végzettségű, annál nagyobb eséllyel nélkülözi a barátokat. A nők, az idősebbek és az alacsony iskolai végzettségűek hátrányosabb helyzetben vannak a kimondottan széles baráti körrel való rendelkezés szempontjából is.

ADATOK ÉS MÓDSZERTAN

Kevert módszertan

Kutatásunkban kevert módszertant alkalmazunk a baráti kapcsolatok koronavírus-járvány alatti változásának megismerésére. A kevert módszertani megközelítésekben belül kutatási stratégiánkra az összetartó párhuzamos felépítés jellemző (Creswell-Plano Clark 2011, Király et al. 2014). Eszerint a két kutatási szakasz (azaz: a kvalitatív interjú és kvantitatív kérdőív) nem egymásra épült. A kétféle módszertan alkalmazásával célunk az volt, hogy a kvantitatív és kvalitatív adatok erősségeinek kombinálásával jobban megértsük a baráti kapcsolatok változásának jellemzőit. A továbbiakban részletesen bemutatjuk a különböző megközelítésekhez tartozó adatfelvételeket és elemzési stratégiákat.

Először a kvantitatív eredményeket mutatjuk be, majd az ez alapján mutatkozó trendeket egyéni narratívák tükrében is megvizsgáljuk. A továbbiakban részletesen bemutatjuk a különböző megközelítésekhez tartozó adatfelvételeket és elemzési stratégiákat.

Kvantitatív kutatás

A tanulmányban felhasznált kvantitatív adatok egy nagyobb, a TK Szociológiai Intézetében 2021-ben szerveződött, a Covid19-járvány társadalmi hatásait vizsgáló kutatás részeként kerültek felvételre. A kutatásban részt vevők egy kérdőívet dolgoztak ki, mely a járvánnyal összefüggésben vizsgálta többek között a testi-lelki egészséget, a lakhatást, a munkaerőpiaci körülményeket és a társas kapcsolatokat. Az adatfelvételre 2021. november 29. és 2021. december 11. között online került sor, az NRC piacutató cég szervezésében 1000 fős mintán (a cég netpanelének használatával). A célpopuláció a 18–65 éves, magyar, internethozzáféréssel rendelkező népesség volt (~5,43 millió fő). A kor, nem, településtípus és iskolai végzettség szerinti kvóták biztosították, hogy a minta e tényezők mentén jól közelítse a magyar lakosság jellemzőit. Az adatokat továbbá kor, nem, településtípus, régió és iskolai végzettség szerint súlyoztuk. A súlyozás tehát a teljes lakossághoz viszonyítva, és nem kifejezetten az internettel rendelkező lakossághoz viszonyítva történt, emiatt fontos megemlíteni az internettel rendelkező lakosság jellemzőit. 2020-ban a KSH adatai alapján a 16–74 éves hazai lakosság 85%-a használta az internetet a kérdezést megelőző 3 hónapban. Korcsoportok szerint ugyanakkor jelentős különbség mutatkozik: a 16–24

évesek 98%-ára, a 25–54 évesek 94%-ára, az 55–64 évesek 72%-ára, a 65–74 évesek 53%-ára volt mindez igaz. Az internethasználók aránya továbbá iskolai végzettség szerint is jelentős eltéréseket mutat, hiszen az alapközü végzettséggel rendelkezők 63%-a, a középközü végzettségűek 84%-a, a felsőközü végzettségűek 97%-a tartozott közéjük (KSH 2021). Az adatfelvétel a negyedik hullám idején készült, amikor – 2021. november 18-tól – újra kötelezővé vált zárt terekben is a maszkhasználat, a kormány mindenki számára javasolta, de az egészségügyi dolgozók számára kötelezővé is tette a harmadik oltás felvételét.⁵

A társas kapcsolatokra vonatkozó blokk a válaszadók legfontosabbnak ítélt kapcsolataira kérdezett rá az alábbi kérdés segítségével: *Hány, az Ön számára nagyon fontos, 18 éven felüli személy van az életében? A válaszadók összesen 10 ilyen személyt említhettek, akikre vonatkozóan a kérdőív még további kérdéseket is tartalmazott, úgymint a kapcsolat típusa (társ, gyermek, szülő, egyéb rokon, barát, munkatárs, szomszéd, egyéb⁶), a kapcsolati személy neve, életkora, hogy egy településen élnek-e a válaszadóval, illetve, hogy hány éve ismerik egymást. A kérdőív továbbá rákérdezett arra is, hogy a Covid19-járvány előtt, illetve a Covid19-járvány alatt hogyan tartották döntően a kapcsolatot (személyesen, telefonon vagy online), milyen gyakran találkoztak egymással és a válaszadó milyennek értékeli kapcsolatukat egy 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol az 1-es érték jelentette a nagyon rossz és a 10-es a nagyon jó minőséget.*

Ezt követően a kérdőív rákérdezett arra is, hogy *„Volt olyan személy, akit a Covid19-járvány előtt megemlített volna a számára legfontosabb személyek között, de most nem említette a számára fontos személyek között?”* Két ilyen személy megnevezésére volt lehetőség, s a válaszadóktól ez esetben is megkérdezésre került a kapcsolat típusa, a kapcsolati személy neve, életkora, az, hogy egy településen laknak-e. Ezen kívül egy további kérdés vizsgálta, hogy *„Miért romlott meg a kapcsolatuk?”*, s a válaszadók az alábbi kategóriákból választhattak: (1) meghalt, (2) elköltözött, (3) eltávolodtunk egymástól, (4) már nincs időnk/alkalmunk a találkozásra, (5) csalódtam benne, (6) egyéb, éspedig.

Mivel minden kapcsolati kérdés esetében megkérdezésre került a kapcsolat típusa, ezért lehetőségünk van kifejezetten a baráti kapcsolatok vizsgálatára. A baráti kapcsolatok változását a kutatási kérdéseinkhez alkalmazkodva két lépésben mutatjuk be. Először a baráti kapcsolatok elvesztésének/megromlásának témakörét járjuk körül, a Covid19-járvány alatt már nem fontos kapcsolatként említett kapcsolatok áttekintésével. Második lépésben pedig a járvány alatt megmaradó baráti kapcsolatok változását elemezzük az alapján, hogy változott-e a kapcsolattartás módja, gyakorisága és a kapcsolat minősége a járvány idején.

Az adataink hierarchikusak, mivel egy válaszadóhoz több (akár különböző számú) baráti kapcsolat is tartozhat. Elemzésünk során ugyanakkor a válaszadó és nem a baráti kapcsolatok szintjét elemezzük, mivel kutatásunkban arra vagyunk kíváncsiak, hogy az egyén baráti hálózatainak jellemzői hogyan változtak a pandémiás időszakban.

A módszereinket tekintve először leíró statisztikák segítségével tekintjük át, hogy a legfontosabb demográfiai csoportok szerint miképpen változtak a baráti kapcsolatok. Majd regressziós modellek segítségével vali-

⁵ <https://koronavirus.gov.hu/>

⁶ A kérdőív lehetőséget adott egy adott kapcsolat többféle típusba sorolására, azaz a multiplicitás megjelenítésére, ugyanakkor a többes jelölés nagyon csekély mértékben fordult elő, így az elemzésben ennek figyelembevételétől eltekintettünk, ezekben a ritka esetekben a szorosabb kapcsolatot vettük figyelembe (társ és barát esetén pl. a társat).

⁷ A teljesen korrekt névinterpretáló kérdés a *„Miért romlott meg vagy szűnt meg a kapcsolatuk?”* lett volna, mivel elhalálozás esetén nyilvánvalóan a kapcsolat megszűnéséről van szó, míg egyéb esetekben az is lehet, hogy nem szűnt meg a kapcsolat, csak annyira megromlott, hogy már nem érzi a legközelebbi, legfontosabb másokat tartalmazó körbe tartozónak az adott személyt a kérdező.

dáljuk, hogy a demográfiai változók együttes kontrollja mellett mely csoportok szerint mutatkoznak szignifikáns különbségek. Bináris logisztikus regressziós modellek segítségével vizsgáljuk a demográfiai tényezők szerepét annak valószínűségében, hogy a járványidőszakban valaki 1) veszített-e barátot, 2) visszaszorította-e a személyes kapcsolattartást barátaival, valamint hogy 3) romlott-e a baráti kapcsolatainak (minőségi) megítélése. A kapcsolattartás gyakoriságának változását csak leíró statisztikák alapján elemezzük, mivel a mintánkban olyan kis arányban számoltak be a válaszadók ennek csökkenéséről, hogy az alacsony esetszámok miatt nincs lehetőségünk a részletesebb vizsgálatra.

Ezen kívül a többi regressziós modellben is alacsony esetszámokkal (és ritka eseményekkel) dolgozunk, a modelljeinkbe emiatt egyszerre csak kevés, a vizsgálat szempontjából elengedhetetlen számú demográfiai változót léptettünk be. Minden modellben szerepeltetjük a válaszadó nemét, korcsoportját, iskolai végzettségét, településtípusát. A korcsoport esetében a 18–29 éves korosztályt két részre bontottuk: 18–23 évesekre és 24–29 évesekre, mivel a tanulókat (jellemzően 23 év alatti korosztályt) magasabb barátszám jellemzi, illetve gyakrabban is rendelkeznek baráttal. Az összes vizsgált függő változó esetében futtatunk egy alternatív modellt is, amelyben a korcsoport helyett a munkaerőpiaci státusz szerepét teszteljük a többi felsorolt demográfiai változó kontrollja mellett. A korcsoport és munkaerőpiaci státusz együttes vizsgálatát a modellekben az is gátolja, hogy erős átfedést mutat a legfiatalabbak és tanulók, valamint a legidősebbek és nyugdíjasok csoportja. Végül a párkapcsolat meglétét és a szubjektív anyagi helyzetet nem vonjuk be a modelljeinkbe, mivel az alacsony esetszámok miatt nincs lehetőségünk további változók szerepeltetésére, a kétváltozós elemzések alapján pedig e változók mentén mutatkoztak legkevésbé egyértelmű mintázatok.

Interjú kutatás: egyéni interjúk

Az interjúk felvételére 2021 áprilisában és májusában a Covid19-járvány 3. hulláma alatt került sor, amikor az átoltottság fokozatos növekedésével párhuzamosan elkezdtek fokozatosan feloldani a korlátozó intézkedéseket. 2021. május 21-én lett vége a kijárási tilalomnak, a közterületi maszkviselésnek és a távolságtartásnak, noha bizonyos korlátozó intézkedések még hatályban maradtak egy ideig.⁸ Az interjúk témája a Covid19-járvány kapcsolathálózatokra és ezzel összefüggésben a jóllétre gyakorolt hatása volt. Összesen 44 interjú készült. Az alanyok kiválasztásakor arra törekedtünk, hogy egy kor, nem, lakóhely és háztartásméret szempontjából vegyes minta alakuljon ki. A megkérdezettek között 20 férfi és 24 nő volt, a legfiatalabb válaszadó 20, a legidősebb 80 éves volt, 12 fő a 25 év alatti, 48 fő a 25–49 éves, 5 fő a 50–64 éves korosztályhoz tartozott és 6 fő volt 65 évnél idősebb. 19 fő falun, 7 fő vidéki városban, míg 18 fő Budapesten élt. A 44 megkérdezettből 16 fő volt egyedülálló, 26 fő házas vagy párkapcsolatban élt és 2 fő volt özvegy. Iskolai végzettségük az átlagnépességnél magasabb volt, csupán 2 fő rendelkezett alacsony, míg 21 fő felső- és 22 fő középfokú végzettséggel. A félig strukturált interjúk átlagosan 1,5–2 óráig tartottak. Az interjú vezérfonala az alábbi témákat érintette 1) a járvány első három hullámának szubjektív megélése a pozitív és negatív változásokra vonatkozóan, a lakhatás, a jövedelem, a családtagokkal kapcsolatos gondozási feladatok, félelmek dimenzióiban; 2) a közeli kapcsolatok leírása, jellemzése, különös tekintettel a három járványhullám alatti változásokra 3) a gyakori szabadidős tevékenységeket illető változások 4) a segítségnyújtás alakulása mind az adott, mind a kapott segítség tekintetében; 5) elvárások, nehézségek (pl. egészségügyi), gondolatok a járvány jövőbeni kapcsolati hatásairól és esetleg a jövőbeni tanulságokról.

Az interjúk baráti kapcsolatokat érintő részeit tematikusan elemeztük.

⁸ <https://koronavirus.gov.hu/>

KVANTITATÍV EREDMÉNYEK

Baráti kapcsolatok a fontosnak ítélt kapcsolatok között

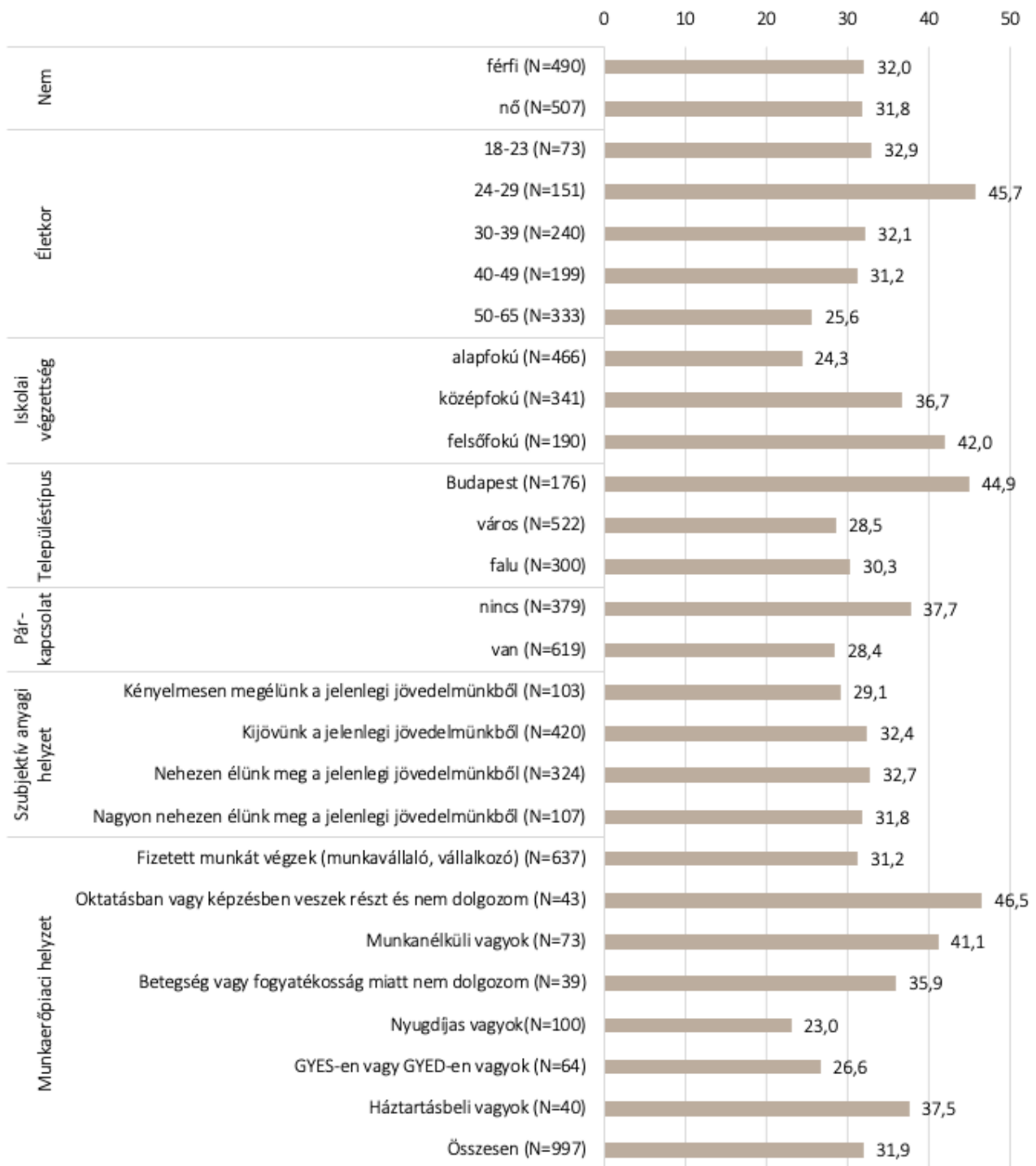
A baráti kapcsolatok Covid19-járvány alatti rezilienciájának vizsgálatához először áttekintjük azt, hogy mely demográfiai csoportok kapcsolati hálójában fordulnak elő inkább barátok. Vajon azokra a csoportokra jellemzőbb valamely barát elvesztése, akik gyakrabban említettek a számukra fontos személyek között barátokat, vagy épp azokra, akik kevésbé? Mindez hogyan függ össze a barátok számával? A kevesebb vagy a több baráti kapcsolattal rendelkező csoportok baráti kapcsolatai voltak a sérülékenyebbek?

Mielőtt rátérnénk a barátok említésének demográfiai csoportok szerinti különbségeire, röviden azt is áttekintjük, hogy a lakosságra általánosságban mennyire jellemző, hogy valamely barátjukat a legfontosabb kapcsolataik közé sorolják, és mindez hogyan viszonyul más kapcsolattípusok említésének gyakoriságához. A minta egészét vizsgálva az látható, hogy a válaszadók több mint fele (57%) említett társat és szülőt (53,7%), közel fele testvért (47%) és egyéb rokont (46,5%). Egyharmaduk említett gyermeket (32,7%) és szintén egyharmaduk barátot (31,9%), míg munkatársat (9,1%), szomszédot (6,1%) és egyéb személyt (3,4%) kevesebb mint 10%-uk. További 4,6%-uk úgy nyilatkozott, hogy nincsen fontos személy az életükben. Korábbi kutatási eredmények szerint (Albert–Koltai–Dávid 2021) egyre nő a baráti kapcsolatok aránya a fontos kapcsolatok között, ugyanakkor, ahogy a jelenlegi adatok is mutatják, még mindig jelentős, 20 százalékpont körüli a különbség egyes közeli családi kapcsolatok (társ, szülő, testvér) és a barátok említésének előfordulása között.

A baráti kapcsolatok említésének demográfiai csoportok szerinti eltéréseit vizsgálva látható (1. ábra), hogy míg a nők és a férfiak ugyanolyan arányban említettek barátot a fontos kapcsolataik között, addig arányuk az eddigi vizsgálati eredményekkel összhangban az életkor előrehaladtával általánosságban csökken (bár a 24–29 évesek körében magasabb a baráti kapcsolatot említők aránya, mint a 18–23 évesek körében), míg az iskolai végzettség növekedésével párhuzamosan nő. Településtípus szerint vizsgálva a különbségeket az adatok azt mutatják, hogy a budapestiek sokkal inkább rendelkeznek baráttal (44,9%), a városokban (28,5%) és falvakban (30,3%) élőkhöz képest. Párkapcsolat szerint is különbséget látunk, hiszen azok, akiknek nincsen párkapcsolata, nagyobb arányban rendelkeznek baráttal (37,7%), mint akiknek van (28,4%). A munkaerőpiaci státusz alapján a tanulók (46,5%) és a munkanélküliek (41,1%) körében a legmagasabb a barátot említők aránya, míg a nyugdíjasok (23%) és a gyesen vagy gyeden lévők (26,6%) a legelszigeteltebbek ebből a szempontból. Végül a szubjektív jövedelmi helyzet szerint nem mutatkoznak jelentős (és statisztikailag szignifikáns) különbségek, az életkörülményeiket pozitívabban és negatívabban megítélők esetében is 30% körüli a barátot említők aránya.

Amennyiben a baráti kapcsolatot említő válaszadókat részletesebben is megvizsgáljuk aszerint, hogy 1, 2 vagy legalább 3 barátot soroltak-e fel (2. ábra), akkor néhány további, a korábbiak alapján nem mutatkozó demográfiai különbséget is láthatunk. Míg a nőkre és a férfiakra közel ugyanolyan arányban volt jellemző, hogy a fontos kapcsolataik között feltüntettek barátot is, addig a megnevezett barátok számában már szignifikáns eltérés mutatkozik. A nők 47%-a csak egy barátot említett, míg ez az arány a férfiak esetében 25,5%. A szubjektív jövedelmi helyzet alapján szintén nem látunk számottevő különbséget a barátot említők arányában, viszont a saját helyzetüket legrosszabban megítélő válaszadók esetében közel 10 százalékponttal nagyobb azok aránya (47,1%) a többi csoporthoz képest, akik csak egy baráttal rendelkeztek. Ez a különbség ugyanakkor statisztikailag nem szignifikáns. A többi demográfiai változó mentén nagyjából összhangban vannak az eredmények a korábbiakkal: a fiatalabb korcsoportok nemcsak nagyobb arányban rendelkeznek olyan baráttal, akit fontos kapcsolataik között említene, de rájuk jellemzőbb az idősebb korosztályokhoz képest (40–49; 50–65) az is, hogy nemcsak egy, hanem több barátot is említettek. A budapestiekre a falusiakhoz és a városiakhoz, valamint

1. ábra. A fontos kapcsolatok között barátot említők aránya az egyes szociodemográfiai csoportokban (%)

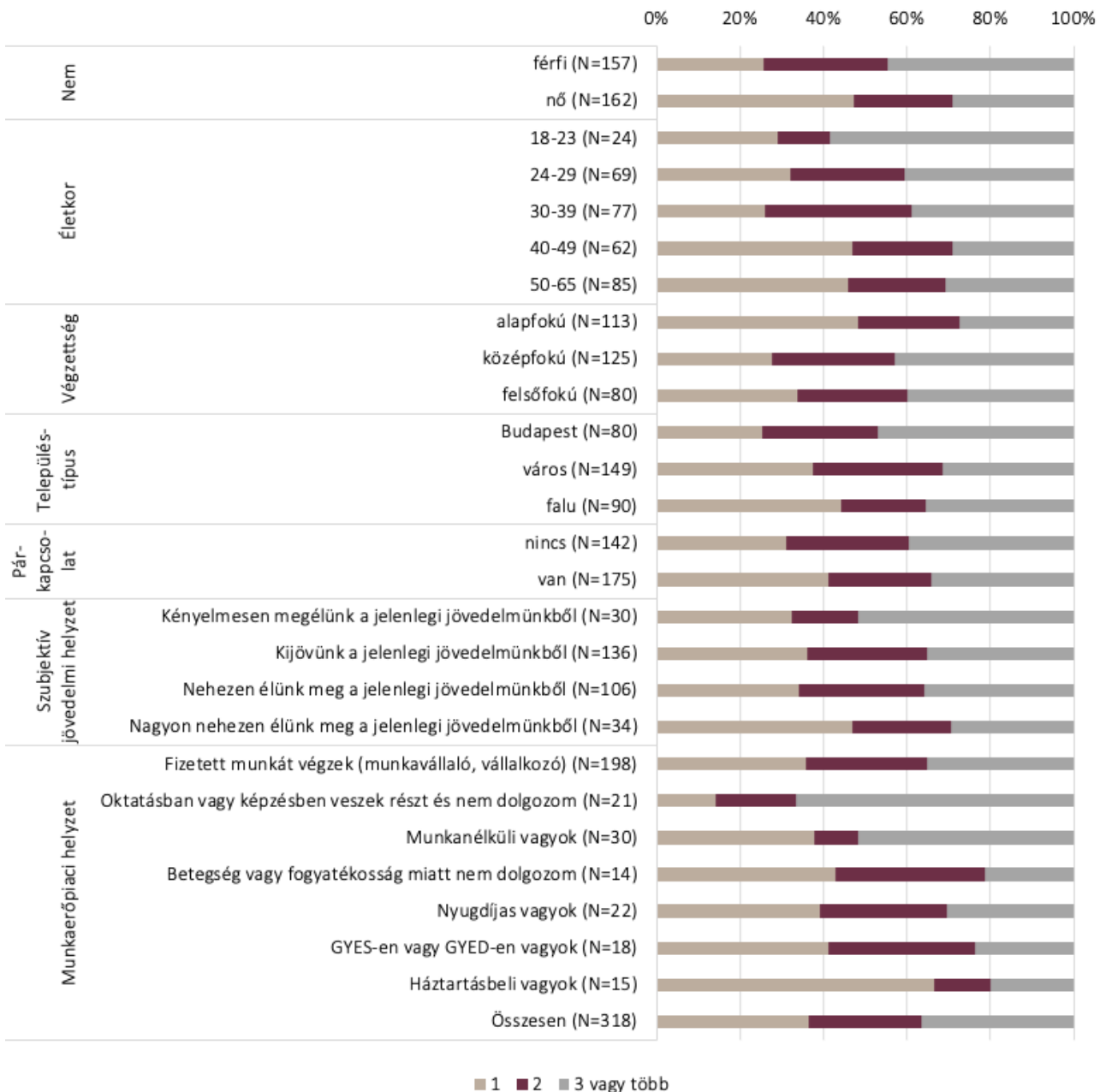
Forrás: Saját szerkesztés

Szignifikanciatesztek eredményei: férfiak és nők ($p=0,959$); korcsoportok ($p=0,001$, $C=0,140$); iskolai végzettség ($p=0,000$; $C=0,159$); településtípus ($p=0,000$; $C=0,133$); párkapcsolat ($p=0,002$, $C=0,097$); szubjektív anyagi helyzet ($p=0,872$); munkaerőpiaci helyzet (inaktív kategóriák összevonva) ($p=0,015$; $C=0,111$).

a közép- és felsőfokú oklevéllel rendelkezőkre az alapfokú végzettségűekhez képest szintén jellemzőbb, hogy egynél több barátot neveztek meg. A párkapcsolattal rendelkezők nagyobb arányban rendelkeztek egy baráttal (41,1%), mint azok, akiknek nincs párjuk (31%), de a különbség statisztikailag nem szignifikáns. A munkaerőpiaci státuszt tekintve pedig arra világítanak rá az adatok, hogy a tanulókra a többi csoporthoz képest inkább jellemzőbb az, hogy egynél több barátjuk van, és kifejezetten jellemző, hogy három vagy több barátot említettek (66%).

2. ábra. A baráti kapcsolatot említő válaszadók megoszlása, demográfiai csoportok és a barátok száma szerint (%)

Forrás: Saját szerkesztés

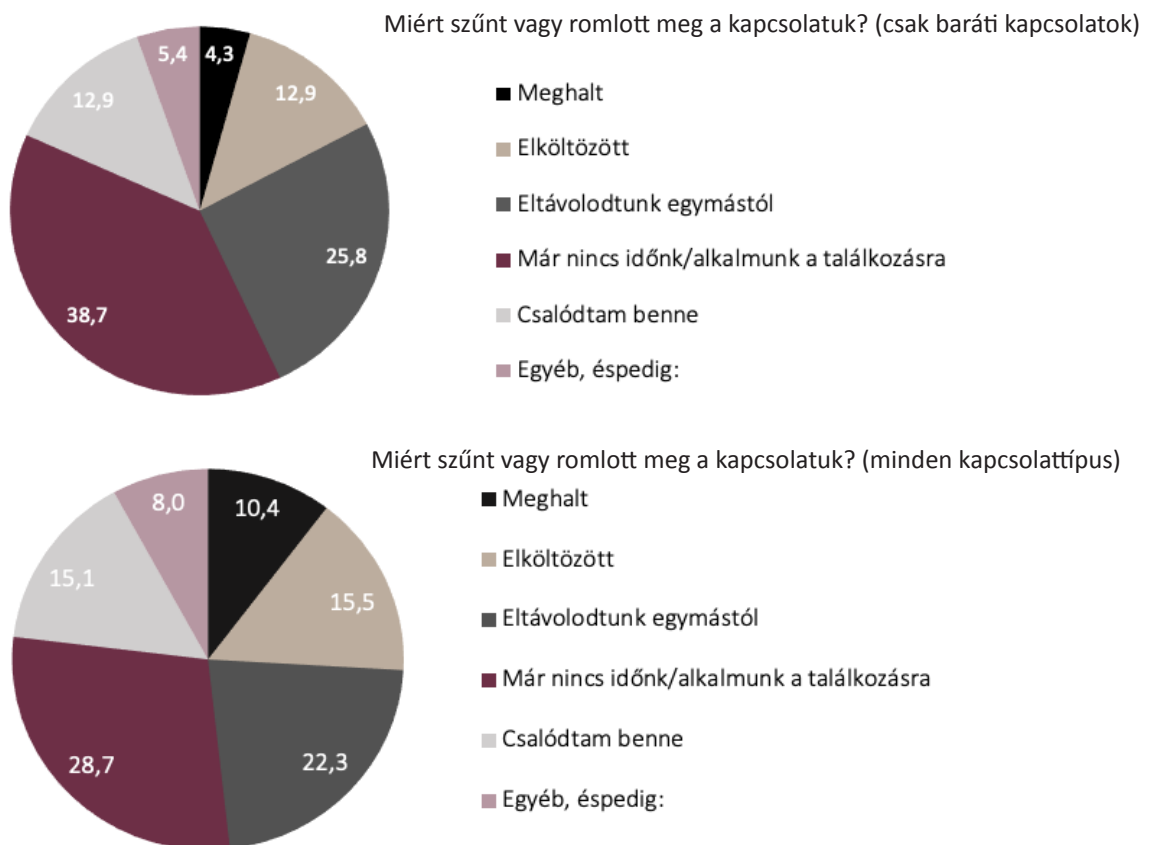
Szignifikanciatesztek eredményei: férfiak és nők ($p=0,000$; $C=0,226$); korcsoportok ($p=0,036$; $C=0,161$); iskolai végzettség ($p=0,018$; $C=0,137$); településtípus ($p=0,038$; $C=0,126$); párkapcsolat ($p=0,173$); szubjektív anyagi helyzet ($p=0,520$); munkaerőpiaci helyzet (inaktív kategóriák összevonva) ($p=0,012$; $C=0,175$).

A BARÁTI KAPCSOLATOK REZILIENCIÁJA

A fentiekben láthattuk, hogy barátokat a családtagokhoz képest kisebb arányban említettek a válaszadók a fontos kapcsolataik között. A baráti kapcsolatok ezen túl sérülékenyebbek is a családi kapcsolatokhoz képest, hiszen a Covid19-járvány alatt megszűnő vagy megromló kapcsolatok között legnagyobb arányban a barátokat (5,9%) említették, ezt követően leggyakrabban szülők (3,7%) és egyéb rokonok (3,1%) kerültek említésre.

Amennyiben kivételesen nem az egyének szintjét vizsgáljuk, hanem a kapcsolatokét (egy válaszadó két megszűnő kapcsolatot is említhetett), akkor azt is láthatjuk, hogy milyen okok miatt szűntek meg vagy romlottak meg azok a leggyakrabban. A válaszadók összesen 251 darab a járvány idején megromló kapcsolatot említettek, melyeknek a többsége azért szűnt vagy romlott meg, mert a felek eltávolodtak egymástól a koronavírus-járvány alatt (22,3%) vagy mert már nincs idejük az egymással való találkozásra (28,7%). Amennyiben kifejezetten a baráti kapcsolatok (N=93)⁹ megszűnésének vagy megromlásának okait vizsgáljuk, akkor láthatjuk, hogy azok esetében magasabb azoknak a kapcsolatoknak az aránya, amelyek amiatt szűntek meg, mert a feleknek már nincs idejük/alkalmuk a találkozásra. Ez az eredmény a baráti kapcsolatok változó fontosságára utal, vagyis úgy tűnik, hogy a pandémiás helyzet miatt átalakult életvitelbe kevésbé férnek bele a baráti kapcsolatok.

3. ábra. A (baráti) kapcsolatok megszűnésének okai (%)

(fenti ábra: N=93 db baráti kapcsolat, lenti ábra: N=251 db kapcsolat; súlyozatlan adatok)

Forrás: Saját szerkesztés

⁹ 67 válaszadó összesen 93 megszűnő/megromló baráti kapcsolatot említett.

Demográfiai csoportok szerint vizsgálva az látható, hogy a nőkre a férfiakhoz képest – ugyan nem szignifikánsan, de – jellemzőbb volt valamely barátjuk elvesztése a pandémiás időszakban, amely azért is különösen érdekes, mivel esetükben a jelenlegi meglévő kapcsolataikat tekintve magasabb az egy baráttal rendelkezők aránya.

Életkor szerint a legfiatalabb korcsoportra a legjellemzőbb valamely barát elvesztése. Míg a többi korcsoport 4–6%-a nevezett meg ilyen, a járvány idején megszűnt kapcsolatot, addig a 18–23 évesek 16,4%-a. Mindez összefügg a munkaerőpiaci státusz szerinti különbségekkel is, hiszen az eredmények azt mutatják, hogy az oktatásban levők 24%-a számolt be megszűnő baráti kapcsolatról, míg a fizetett munkában lévők és egyéb, inaktív csoportoknak mindösszesen 3–5%-a. Ezek az eredmények jól rávilágítanak a fiatalok és kifejezetten a tanuló fiatalok sérülékenyebb helyzetére. A legfiatalabb korosztályba tartozók között vannak olyanok, akik a járvány alatt fejezték be középfokú és kezdték meg egyetemi tanulmányaikat (vagy egyéb formában tanultak tovább). Esetükben az új tanulmányok gyakran csak online formában kezdődtek meg, vagy amennyiben jelenléti oktatásban indultak a félévek, azok sokszor végül online formában fejeződtek be. Vagyis az új képzés adta ismerkedési lehetőségeket az érintett fiatalok kevésbé (vagy akár semennyire sem) tudták kihasználni, az esetlegesen újonnan szerzett, vagy korábbiakban a középiskolai tanulmányok alatt meglévő kapcsolatok pedig könnyebben leépülhettek, hiszen velük sem volt már meg a közös intézményi közeg (új kapcsolatok pedig nem épültek a helyükre). A tanuló és dolgozó fiatalok közötti különbség egy további lehetséges magyarázata, hogy a távoktatás jobban elszigetel, mint a távolról történő munkavégzés (más egy online tanóra, mint egy online munkahelyi megbeszélés, ahol esetlegesen szabadabban hozzá lehet szólni a többiekhez, mint egy kötött tanórán). Ezek az eredmények is alátámasztják a tanulmány bevezetőjében már említett kontextusok, illetve a kapcsolat hosszának/erősségének fontosságát.

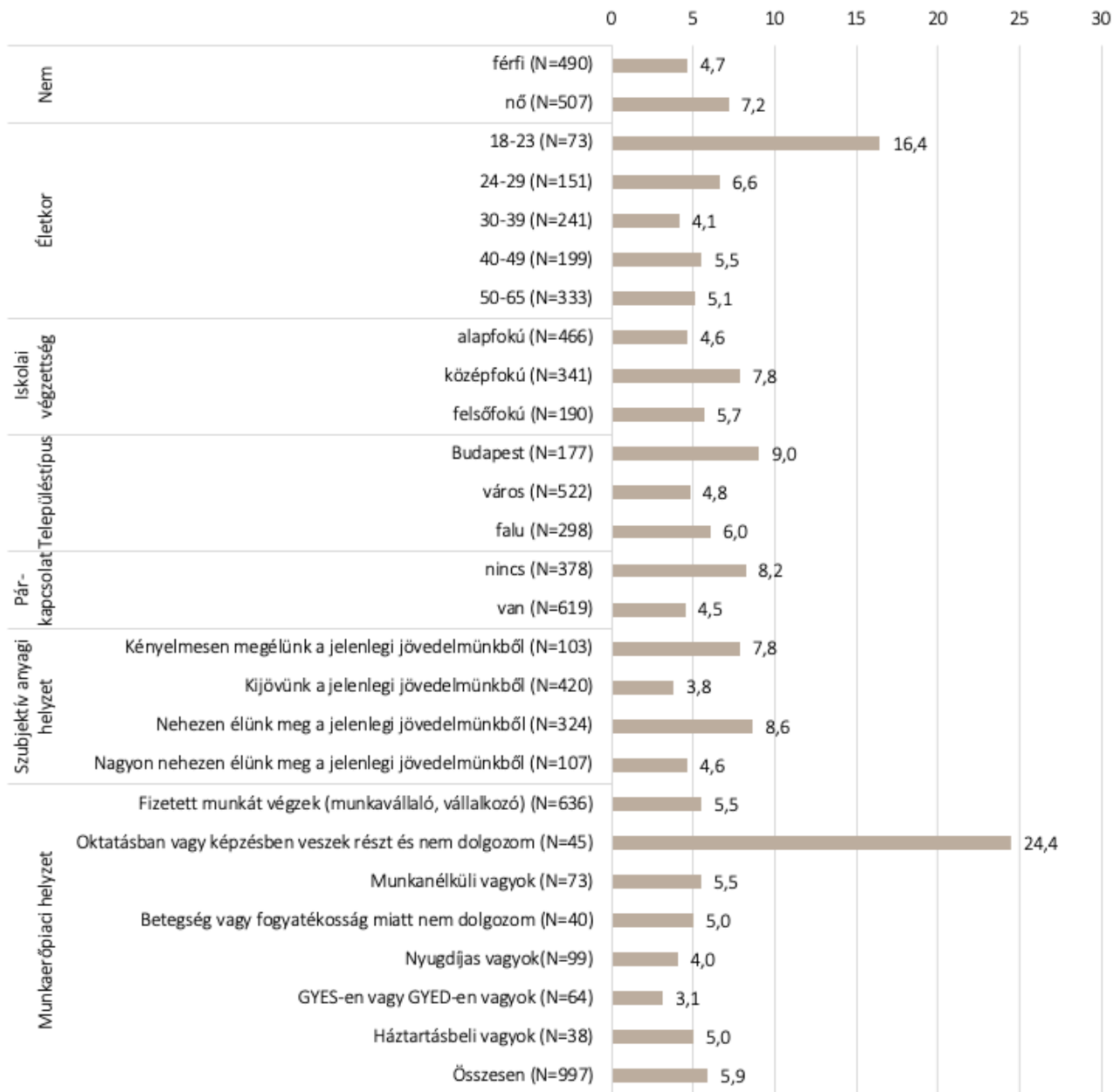
A párkapcsolattal nem rendelkezők nagyobb arányban veszítettek barátot (8,2%), mint a párkapcsolatban élők (4,5%), ami összefüggésben lehet azzal, hogy ők eleve is nagyobb arányban és több baráttal rendelkeztek. Iskolai végzettség szerint a középfokú végzettséggel rendelkezőkre (7,9%) az alsó- és felsőfokú végzettségűekhez képest (4,7%; 5,8%), településtípus szerint a budapestiekre (9%) a városiakhoz (4,8%) és a vidékiekhez (6%) képest volt jellemzőbb valamely barát elvesztése. A különbségek az utóbbi kettő esetén ugyanakkor nem szignifikánsak.

A szubjektív anyagi helyzet szerint nem mutatkozik egyértelmű mintázat (vagyis, hogy a jobb vagy rosszabb anyagi helyzetben levőkre volt-e mindez jellemzőbb), hiszen azoknál volt leggyakoribb, akik nehezen (8,6%), illetve akik kényelmesen (7,8%) élnek meg jelenlegi jövedelmükből, ők azonban szignifikánsan eltérnek a másik két kategóriától.

Amennyiben logisztikus regressziós modellben vizsgáljuk valamely barát elvesztésének valószínűségét, akkor látható, hogy a nemek, valamint a korcsoportok szerinti különbségek a többi változó kontrollálása mellett szignifikánsak (1. táblázat). Tehát a nők a férfiakhoz, a 18–23 évesek a 30 év felettiekhez képest nagyobb valószínűséggel veszítették el valamely barátjukat a járvány alatt.

A nők körében mutatkozó nagyobb arányú barátvesztést magyarázhatják a járványidőszakban megsokszorozódó gondoskodói feladatok, s ezzel összefüggésben a nők csökkenő szabadideje. Ezt a magyarázatot támasztják alá a 2. táblázatban látható interakciós hatások is, mely szerint a legnagyobb arányban kisgyermekkel rendelkező 30–39 éves, valamint a járvány alatt gyakran hazaköltöző idősebb gyerekekkel rendelkező és idős szülőket gondozó 50–65 éves korcsoportokban mutatkozik szignifikáns különbség a két nem között. Míg a Covid19-járvány előtti kutatások (Albert–Dávid–Tóth 2020) épphogy a nők és a férfiak barátainak szá-

4. ábra. Hány % említett baráti kapcsolatot a Covid-19 járvány alatt már nem fontos kapcsolatként?

Forrás: Saját szerkesztés.

Szignifikanciatesztek eredményei: nők és férfiak ($p=0,107$); korcsoportok ($p=0,003$; $C=0,127$); iskolai végzettség ($p=0,167$); településtípus ($p=0,116$); párkapcsolat ($p=0,017$; $C=0,076$); szubjektív anyagi helyzet ($p=0,035$; $C=0,095$); munkaerőpiaci helyzet ($p=0,000$; $C=0,170$).

mában mutatkozó különbség csökkenéséről számoltak be, vagyis amíg a férfiak hagyományosan több baráttal rendelkeztek, addig ez a különbség a 2018-as adatok tükrében már nem volt szignifikáns. Ettől eltérően jelen eredmények abba az irányba mutatnak, hogy a Covid19-járvány visszaállította a nemi különbségeket, mivel nagyobb arányban épültek le a nők baráti kapcsolatai. Ez összhangban van a témát érintő magyar (pl. Fodor et al. 2021, Geambaşu et al. 2020) és növekvő számú nemzetközi vizsgálati eredményekkel (pl. Czymara–Langenkamp–Cano 2021, Reichelt–Makovi–Sargsyan 2021, Hipp–Bünning 2021), miszerint a nőket sok szempontból súlyosabban, hátrányosabban érintette a világjárvány, mint a férfiakat. Emiatt többen az elmúlt évtizedek nemi esélyegyenlősége irányába tett haladás visszarendeződésétől tartanak (EIGE 2021).

Végül, míg a leíró statisztikák szerint a középfokú végzettséggel rendelkezőkre jellemzőbb volt valamely barát elvesztése, a regressziós modell eredményei nem mutatnak szignifikáns különbséget e változó szerint.

A második modellben a korcsoportok helyett a munkaerőpiaci helyzetet vontuk be (a kettő egyszerre az alacsony esetszám és a két változó közötti korreláció miatt sem vizsgálható). A regressziós eredmények alátámasztják, hogy az oktatásban részt vevők minden más csoporthoz képest (fizetett munkát végzők, munkanélküliek, nyugdíjasok, egyéb inaktív státuszban levők) szignifikánsan nagyobb valószínűséggel veszítettek barátot.

1. táblázat. Bináris logisztikus regressziós modellek –
A barát elvesztésének valószínűsége a Covid19-járvány idején

	Modell 1			Modell 2		
	AME	p	ci95	AME	p	ci95
Nem (ref. férfi)						
Nő	0.04	0.03	0.00,0.07	0.04	0.01	0.01,0.07
Korcsoport (ref. 18–23)						
24–29	-0.08	0.13	-0.19,0.03			
30–39	-0.11	0.03	-0.21,-0.01			
40–49	-0.10	0.06	-0.20,0.00			
50–65	-0.10	0.06	-0.20,0.00			
Iskolai végzettség (ref. alapkú)						
közép	0.03	0.08	-0.00,0.07	0.03	0.13	-0.01,0.07
felső	0.01	0.47	-0.02,0.05	0.01	0.58	-0.03,0.05
Településtípus (ref. Budapest)						
város	-0.05	0.08	-0.10,0.01	-0.05	0.06	-0.10,0.00
fal	-0.04	0.18	-0.10,0.02	-0.04	0.16	-0.09,0.02
Munkaerőpiaci helyzet (ref. oktatásban vesz részt)						
Fizetett munkát végez				-0.19	0.02	-0.34,-0.03
Munkanélküli				-0.18	0.03	-0.34,-0.02
Nyugdíjas				-0.20	0.01	-0.36,-0.05
Egyéb inaktív				-0.20	0.01	-0.36,-0.04
N	996			996		
Pseudo R2	0.05			0.07		

Függő változó: Volt-e olyan baráti kapcsolata, amelyet korábban említett volna, de a Covid19-járvány alatt már nem? (0=nem volt N=929; 1=volt N=67). AME=átlagos marginális hatás; ci95=95%-os konfidencia intervallumok.

2. táblázat. Bináris logisztikus regressziós modellek –
A barát elvesztésének valószínűsége a Covid19-járvány idején – interakciós hatásokkal (nem és életkor)

	Model 3		
	AME	p	ci95
Nem (ref. férfi)			
Nő	0.03	0.03	0.00,0.07
Korcsoport (ref. 18–23)			
24–29	-0.09	0.11	-0.20,0.02
30–39	-0.11	0.03	-0.21,-0.01
40–49	-0.10	0.06	-0.20,0.00
50–65	-0.10	0.06	-0.20,0.00
Iskolai végzettség (ref. alapfokú)			
közép	0.03	0.11	-0.01,0.07
felső	0.01	0.47	-0.02,0.05
Településtípus (ref. Budapest)			
város	-0.05	0.08	-0.10,0.01
falu	-0.04	0.16	-0.10,0.02
Nem – kor interakció			
nő # 18–23	0.10	0.30	-0.09,0.30
nő # 24–29	-0.02	0.70	-0.11,0.07
nő # 30–39	0.07	0.00	0.02,0.11
nő # 40–49	-0.04	0.25	-0.10,0.03
nő # 50–65	0.06	0.01	0.01,0.11
N	996		
Pseudo R2	0.08		

Függő változó: Volt-e olyan baráti kapcsolata, amelyet korábban említett volna, de a Covid19-járvány alatt már nem?
(0=nem volt N=929; 1=volt N=67). AME=átlagos marginális hatás; ci95=95%-os konfidencia intervallumok.

A JÁRVÁNY IDEJÉN MEGMARADT BARÁTI KAPCSOLATOK VÁLTOZÁSA

Másik érdekes kérdés, hogy vajon hogyan alakultak azoknak a baráti kapcsolatoknak a jellemzői, melyek megmaradtak a Covid19-járvány alatti lezárások idején is. A továbbiakban a kapcsolatok változását három indikátor segítségével tekintjük át. Megnézzük a kapcsolattartás módjában és annak gyakoriságban bekövetkező változásokat, valamint azt is, hogy a válaszadók hogyan értékelik kapcsolataik minőségét a járvány előtt és a lezárások idején. Fontos megemlíteni, hogy a Covid19-járvány idején is keletkeztek baráti kapcsolatok, hiszen 43 fő, vagyis a válaszadók 4,3%-a említett olyan barátot, akit kevesebb mint 1 éve ismer. A továbbiakban ugyanakkor ezek alacsony esetszáma miatt nem vizsgáljuk részletesen annak valószínűségét, hogy valaki szerzett-e új barátot.

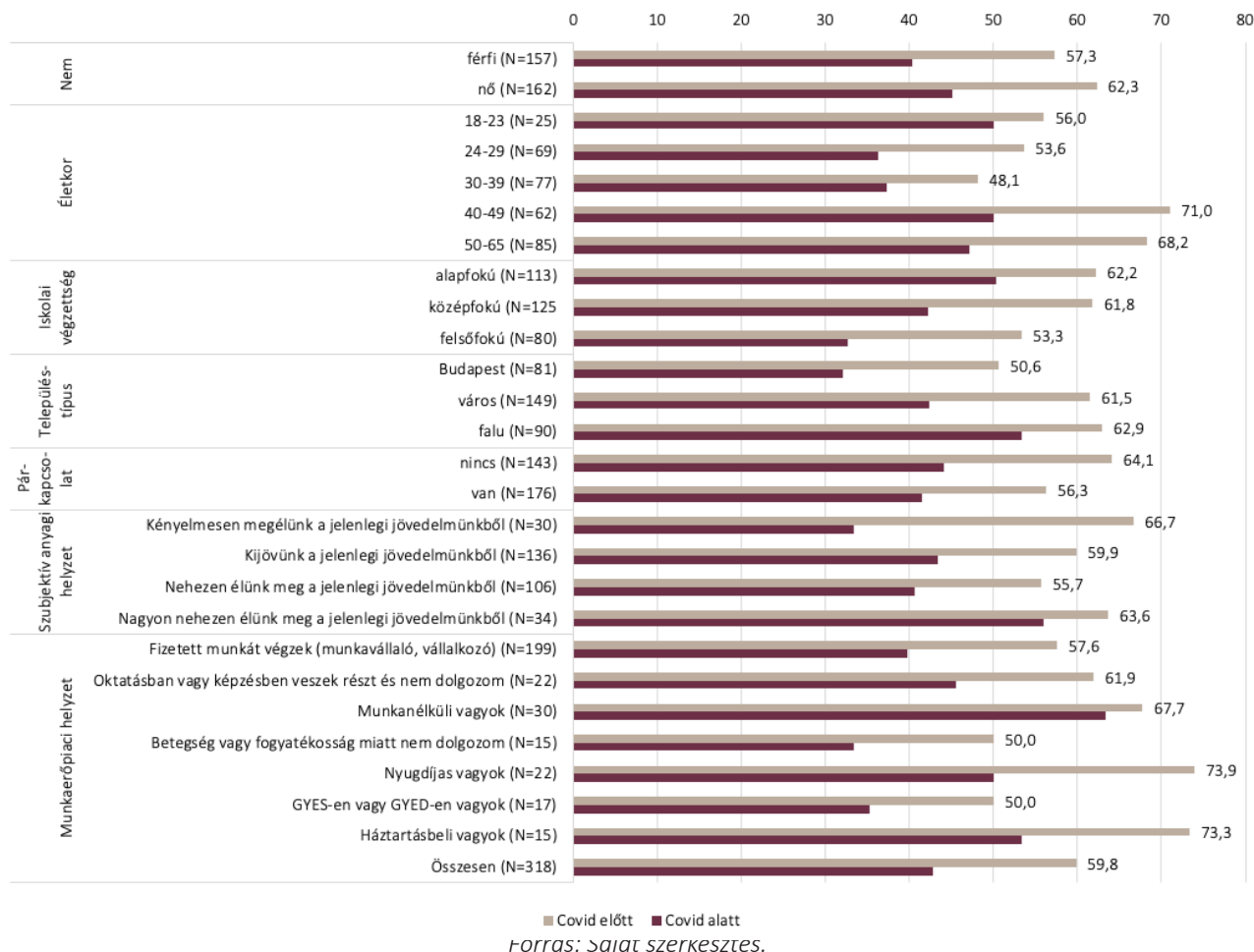
A kapcsolattartás módja

A Covid19-járványt megelőző időszakban a minta közel 60%-ára volt jellemző, hogy legalább egy baráttal személyesen tartotta a kapcsolatot, míg arányuk a járvány alatti időszakban 42,7%-ra csökkent. Demográfiai csoportok szerint azt láthatjuk, hogy a férfiak és a nők körében közel ugyanolyan arányban (17%) csökkent a személyesen kapcsolattartók aránya, bár a férfiakra eleve jellemzőbb volt, hogy csak online vagy telefonon tartották a kapcsolatot barátaikkal. Életkor alapján a legfiatalabb korcsoport (18–23) inkább maradt a személyes kapcsolattartásnál, esetükben mindösszesen 6 százalékponttal csökkent a legalább egy baráttal személyesen kapcsolatot tartók aránya. A 24–29 évesek és a 30–39 évesek körében már erőteljesebben, 10–17 százalékponttal csökkent arányuk, míg a 40–49 évesek és az 50–65 évesek körében több mint 20 százalékponttal. Iskolai végzettség alapján a középfokú és felsőfokú végzettséggel rendelkezőkre volt jellemzőbb (19–20 százalékponttal), hogy a személyes kapcsolattartást online vagy telefonos beszélgetésekre cserélték. Ugyanakkor a felsőfokú végzettséggel rendelkezők a járványt megelőző időszakban is kisebb arányban (53,3%) tartották személyesen a kapcsolatot az alap- és középfokú végzettséggel rendelkezőkhöz (62%) képest. A budapestiek és városiak körében szintén közel 20 százalékponttal csökkent a személyesen kapcsolattartók aránya, míg a falusiak esetében csak 10 százalékponttal. Szubjektív anyagi helyzet szerint, azok körében, akik kényelmesen kijönnek a jövedelmükből mintegy 33 százalékponttal, a nagyon nehezen megélők körében 8 százalékponttal, a két köztes kategória esetében 15–16 százalékponttal csökkent arányuk. Munkaerőpiaci státusz szerint a fizetett munkában és oktatásban lévők körében 16–17 százalékponttal csökkent arányuk, ennél jelentősen kisebb a változás (4,4 százalékpont) a munkanélüliek, jóval magasabb (24 százalékpont) a nyugdíjasok körében. A kétváltozós elemzések eredményei alapján a különbségek egyik vizsgált változó esetében sem szignifikánsak.

A fent bemutatott eredmények alapján az látható, hogy általánosságban visszaszorult a személyes kapcsolattartás. A baráttal rendelkezők 18,2%-ára volt jellemző, hogy korábban volt olyan barátja, akivel személyesen tartotta a kapcsolatot, de a járvány alatt nem. 80,7%-uknál nem változott mindez, 1,1%-uknak pedig lett ilyen barátja a járvány alatt, míg korábban nem volt. A logisztikus regressziós modellben annak valószínűségét vizsgáljuk, hogy valaki a Covid19-járvány alatt (feltehetőleg annak hatására) megszüntette a személyes kapcsolattartást valamennyi barátjával. A modellbe tehát csak azokat a válaszadókat vontuk be, akiknek volt a járványt megelőzően is legalább egy olyan barátjuk, akikkel személyesen tartották a kapcsolatot. 1-essel kódoltuk azokat, akiknek a Covid19-járvány előtt volt legalább egy ilyen barátjuk, de a lezárások idején már nem. Ehhez képest 0-val kódoltunk azokat a személyeket, akik továbbra is tartották legalább egy barátjukkal személyesen a kapcsolatot.

A modell eredményei részben alátámasztják a korábbiakban bemutatott különbségeket. A középfokú és felsőfokú végzettséggel rendelkezők szignifikánsan nagyobb valószínűséggel szorították háttérbe a személyes

5. ábra. Volt-e olyan barátja, akivel személyesen tartotta a kapcsolatot a Covid19-járvány kitörése (2020. március) előtt és a Covid19-járvány miatti lezárások alatt? (2020. március és 2021. május között) (%) (baráttal rendelkezők körében)

Forrás: Saját szerkesztés.

Szignifikanciatesztek eredményei: férfiak és nők ($p=0,895$); korcsoportok ($p=0,685$); iskolai végzettség ($p=0,068$); településtípus ($p=0,108$); párkapcsolat ($p=0,231$); szubjektív anyagi helyzet ($p=0,113$); munkaerőpiaci helyzet ($p=0,534$).

kapcsolattartást az alsófokú végzettséggel rendelkezőkhöz képest. A magasabb végzettségi szinteken végbemennő nagyobb arányú változást magyarázhatja, hogy körükben magasabb volt a *home office*-ban dolgozók aránya, és ezzel összefüggésben ritkábban is hagyták el otthonaikat, másrészt otthonuk digitálisan jobban felszerelt lehet az otthonról történő munkavégzés biztosítása szempontjából. Településtípus szerint a budapestiek és a falun élők között mutatkozik szignifikáns különbség: a fővárosban élők a pandémia idején inkább váltottak telefonos vagy online beszélgetésekre. Amennyiben a városiakra változtatjuk a referenciacsoportot a modellben, akkor azt is láthatjuk, hogy a falun élők hozzájuk képest is kevésbé változtattak a kapcsolattartási szokásaikon ($AME=-0,18$; $p=0,011$; $ci_{95}=-0,32$; $-0,04$). Ez esetben a vírustól való megfertőződés félelme magyarázhatja a különbséget: a falvakban élők kevésbé voltak kitéve a vírusveszélynek, emiatt bátrabban is találkoztak személyesen a barátaikkal. A korcsoportok szerinti különbségek nem szignifikánsak.

Amennyiben a korcsoportok helyett a munkaerőpiaci státuszt vonjuk be az elemzésbe (3. táblázat, Modell 2), akkor látható, hogy a többi változó kontrollja mellett az oktatásban lévők nem különböznek a többi munkaerőpiaci csoporttól ebben a tekintetben. Szignifikáns különbségek mutatkoznak ugyanakkor, amennyiben a tanulók helyett amunkanélkülieket választjuk ki referenciacsoportnak, hiszen a fizetett munkát végzőkhöz

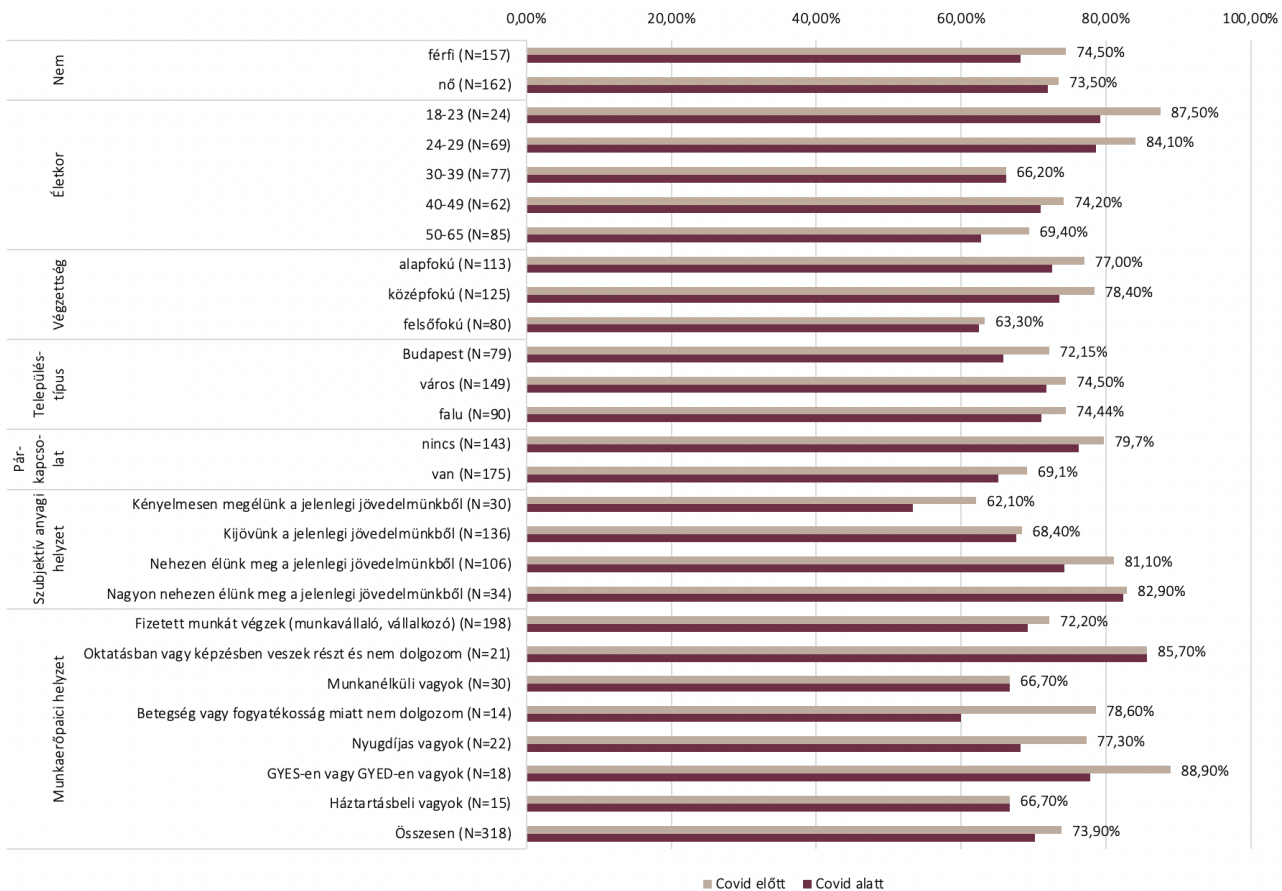
(AME=0.21; p=0.00; ci95=0.07; 0.35), a nyugdíjasokhoz (AME=0.27; p=0.02; ci95=0.04; 0.50), és az egyéb inaktívokhoz (AME=0.36; p=0.00, ci95=0.11; 0.60) képest is rájuk kevésbé volt jellemző, hogy áthelyezték a beszélgetéseiket, vagyis ők inkább maradtak a személyes kapcsolattartásnál. Ennek egy lehetséges magyarázata, hogy számukra anyagi helyzetükből adódóan kevésbé álltak rendelkezésre a digitális kapcsolattartás lehetőségei, ezért továbbra is személyesen tartották a kapcsolatot. Másrészt munkaerőpiaci helyzetükből adódóan jobban rá voltak kényszerülve arra, hogy elhagyják otthonukat (például munkakeresés céljából), s akár lehetséges, hogy emiatt kevésbé is szorították vissza a személyes kapcsolataikat. Végül megállapítható, hogy a nemek szerinti különbségek egyik modellben sem szignifikánsak.

3. táblázat. Bináris logisztikus regressziós modellek – A személyes kapcsolattartás változásának valószínűsége a Covid19-járvány idején

	Modell 1			Modell 2		
	AME	p	ci95	AME	p	ci95
Nem (ref. férfi)						
Nő	0.04	0.54	-0.09,0.17	0.01	0.89	-0.12,0.14
Korcsoport (ref. 18–23)						
24–29	0.13	0.33	-0.13,0.40			
30–39	0.05	0.68	-0.19,0.29			
40–49	0.13	0.31	-0.12,0.38			
50–65	0.15	0.22	-0.09,0.38			
Iskolai végzettség (ref. alap)						
közép	0.20	0.01	0.04,0.35	0.19	0.02	0.03,0.34
felső	0.21	0.01	0.05,0.38	0.20	0.02	0.03,0.38
Településtípus (ref. Budapest)						
város	-0.06	0.48	-0.23,0.11	-0.04	0.62	-0.21,0.12
falu	-0.24	0.00	-0.41,-0.08	-0.24	0.00	-0.40,-0.08
Munkaerőpiaci helyzet (ref. oktatásban vesz részt)						
Fizetett munkát végez				0.03	0.82	-0.25,0.32
Munkanélküli				-0.17	0.25	-0.47,0.12
Nyugdíjas				0.09	0.59	-0.25,0.43
Egyéb inaktív				0.18	0.31	-0.17,0.54
N	208			208		
Pseudo R2	0.08			0.10		

Függő változó: A COVID19-járvány előtt volt legalább egy barátja, akivel általában személyesen tartotta a kapcsolatot, de a járvány alatt már nem volt ilyen 1=igen (N=75); 0=nem (N=133) (a baráttal rendelkezők körében). AME=átlagos marginális hatás; ci95=95%-os konfidencia intervallumok.

6. ábra. Volt-e olyan barátja, akivel heti rendszerességgel tartotta a kapcsolatot a Covid19-járvány kitörése (2020. március) előtt és a Covid19-járvány miatti lezárások alatt (2020. március és 2021. május között)? (%) (baráttal rendelkezők körében)

Forrás: Saját szerkesztés.

Szignifikanciatesztek eredményei: férfiak és nők ($p=0,281$); korcsoportok (alacsony esetszámok miatt nem vizsgálható az összefüggés); iskolai végzettség ($p=0,136$); településtípus ($p=0,332$); párkapcsolat ($p=0,784$); szubjektív anyagi helyzet (alacsony esetszámok miatt nem vizsgálható az összefüggés); munkaerőpiaci helyzet (alacsony esetszámok miatt nem vizsgálható az összefüggés).

A kapcsolattartás gyakorisága

Nemcsak a kapcsolattartás módja, de annak gyakorisága is megváltozott. A különbségek a két vizsgált időszak között ugyan kisebbek (szinte minimálisak), mint a személyes kapcsolattartás változását tekintve, de a legtöbb vizsgált demográfiai csoportra jellemző, hogy a lezárások alatt ritkábban léptek kapcsolatba barátaikkal. A 6. ábrán azt mutatjuk be, hogy a baráttal rendelkezők mekkora részének volt legalább egy olyan barátja, akivel heti rendszerességgel tudta tartani a kapcsolatot a járvány előtt és alatt. A férfiakra valamivel jellemzőbb volt (6,3%) mint a nőkre, hogy a Covid19-járvány alatt nem tudták tartani heti rendszerességgel a kapcsolatot legalább egy barátjukkal. Életkor szerint a 18–23, illetve az 50–65 évesekre jellemző a legnagyobb csökkenés (8,30%; 6,6%). A különbség minimális a 30–39 évesek, valamint a felsőfokú végzettségűek körében (1,5% vagy ennél kisebb). Munkaerőpiaci státusz szerint pedig az látható, hogy a betegség vagy fogyatékoság miatt nem dolgozók és a gyesen, gyeden lévőek körében csökkent leginkább a heti kapcsolattartás előfordulása (18,6%; 11,1%). A különbségek ugyanakkor vagy nem szignifikánsak, vagy nem vizsgálható a változók közötti összefüggés az alacsony esetszámok miatt.

Ugyan látható néhány eltérés a vizsgált demográfiai csoportok között, de azok minimálisak, összességében a baráttal rendelkezők 5%-áról mondható el, hogy a járvány előtt volt olyan barátjuk, akivel hetente tartották a kapcsolatot, a járvány alatt viszont már nem (miközben mindösszesen 1,5%-uknak lett ilyen barátja a járvány idején). Emiatt ezt a változót nem vizsgáljuk tovább regressziós modellek segítségével.

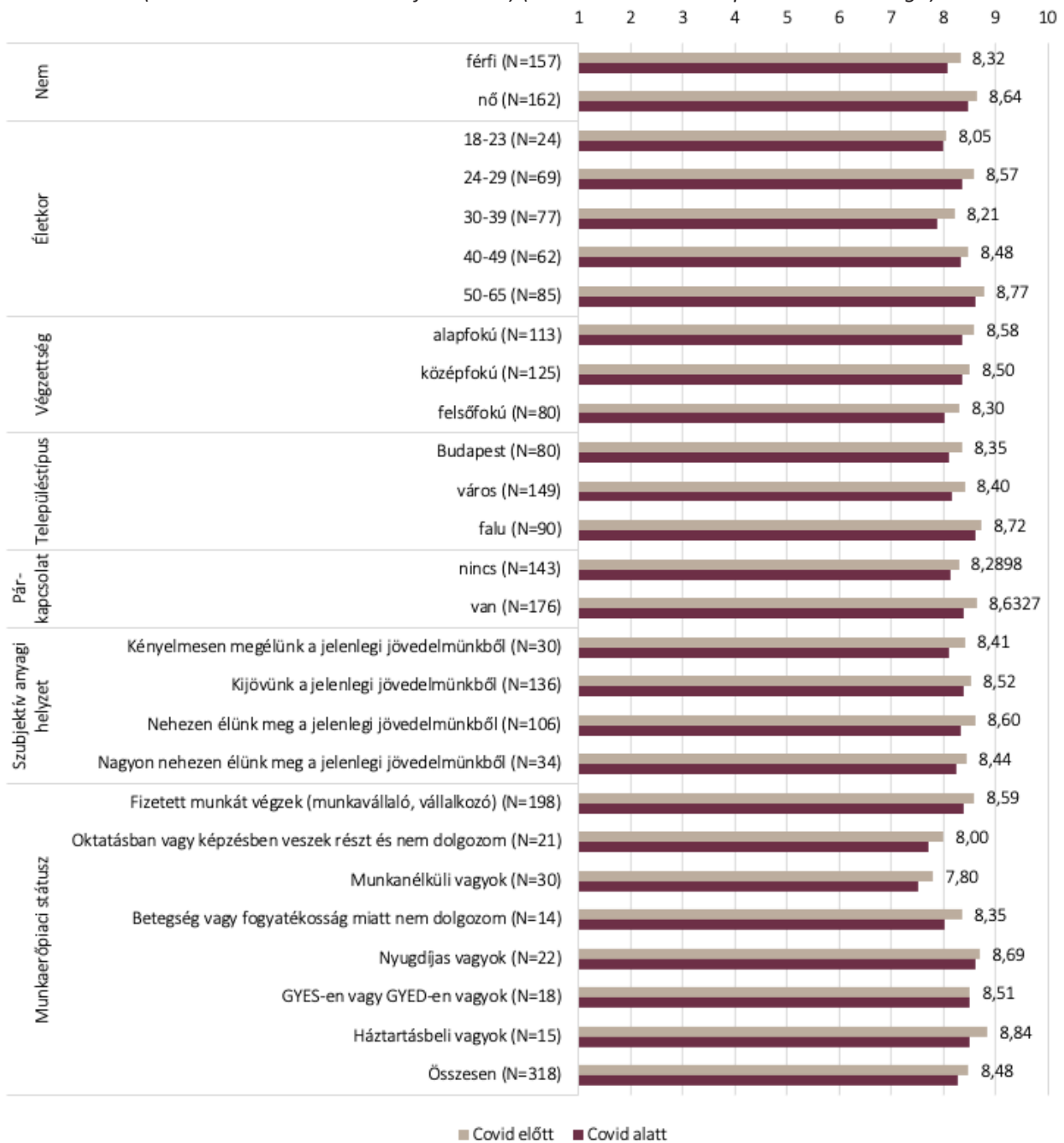
A kapcsolatok értékelése

A válaszadóknak egy 1-től 10-ig terjedő skálán (ahol az 1-es jelentette a nagyon rossz, a 10-es jelentette a nagyon jó kapcsolatminőséget) kellett válaszolniuk arra, hogy milyennek értékelik baráti kapcsolataikat a járvány előtt és annak idején. A baráti kapcsolatok értékelésének minimális romlásához az online kapcsolattartási lehetőség megléte is hozzájárulhatott. Az alábbi ábrán látható, hogy átlagosan magas a baráti kapcsolatok minőségének értékelése (8,5 körüli). Az 50–65 évesekre (8,77), a falvakban élőkre (8,72) és a háztartásbeliekre (8,84) jellemző, hogy átlagosan kedvezőbben ítélték meg a baráti kapcsolataik minőségét a többi csoporthoz képest, hiszen esetükben az átlag (Covid19-járvány előtti időszak) a 9-es értékhez közelít. Ettől eltérően a 18–23 évesekre (8,05), az oktatásban résztvevőkre (8,0), illetve a munkanélküliekre (7,8%) az átlaghoz képest alacsonyabb értékelés (8-ashoz közeli) jellemző.

A Covid19-járvány alatti időszakban csökkent a baráti kapcsolatok minőségének megítélése (8,48-ról 8,27-re), ugyanakkor bizonyos demográfiai csoportokban látványosabb a csökkenés a többihez képest: leginkább a 30–39 évesek (változás: -0,32), a betegség vagy fogyatékosság miatt nem dolgozók (-0,33), a háztartásbeliek (-0,34) és a munkanélküliek (-0,30), legkevésbé pedig a 18–23 évesek (-0,05), a gyesen és gyeden lévők (0), valamint a nyugdíjasok (-0,09) körében csökkent. A változások ugyanakkor csak a 30–39 évesek ($p=0,001$), a nők ($p=0,021$) és a férfiak ($p=0,005$), az alsófokú ($p=0,010$) és a felsőfokú ($p=0,024$) végzettséggel rendelkezők, a budapestiek ($p=0,007$) és a városiak ($p=0,005$), a fizetett munkát végzők ($p=0,005$), valamint a jövedelmükből jól ($p=0,012$) vagy nehezen megélők ($p=0,012$) körében szignifikánsak (5%-os szignifikanciaszinten). Amennyiben pedig nem a csoportokon belül vizsgáljuk a változást, hanem csoportok között (a Covid19-járvány előtti és alatti átlagok átlagos eltéréseit), akkor nem mutatnak szignifikáns különbséget az eredmények (7. ábra).

Összességében tehát a kapcsolattartás gyakoriságának a változásához hasonlóan, ez esetben is azt látjuk, hogy a változások minimálisak, emiatt a továbbiakban nem kifejezetten a változás mértékét vizsgáljuk, hanem azt, hogy változott-e, és ha igen, akkor milyen irányban az egyének baráti kapcsolatainak a megítélése. Ez esetben nem teszünk különbséget tehát a változás mértékét tekintve, csak azt elemezzük, hogy (bármennyivel is) romlott-e vagy javult-e a kapcsolat minőségének megítélése, vagy esetleg ugyanolyan maradt. A baráttal rendelkező 318 fő közül 64-nek (20,2%) romlottak átlagosan a baráti kapcsolatai, 30 főnek javultak (9,5%), és 224 főnek változatlanok maradtak (70,3%). Mivel azoknak az esetszáma nagyon alacsony, akik javulásról számoltak be, ezért őket nem vizsgáljuk külön, hanem egy csoportba vonjuk össze őket azokkal, akiknél a kapcsolatok megítélése változatlan maradt. A továbbiakban tehát kifejezetten annak a valószínűségét vizsgáljuk, hogy valakinek romlottak-e a baráti kapcsolatai a pandémia idején (8. ábra). A leíró statisztikák alapján azt látjuk, hogy a férfiakra a nőkhez képest, a 18–23 évesekre az idősebb (és kifejezetten a 40–49 éves) korosztályhoz képest, a felsőfokú végzettségűekre az alapfokú és középfokú végzettségűekhez, a budapestiekre a városiakhoz és kifejezetten a falvakban élőkhez képest jellemzőbb volt, hogy csökkent baráti kapcsolataik minőségének megítélése. Szubjektív anyagi helyzet szerint a jövedelmükből kényelmesen kijövekre volt a többi kategóriához képest valamivel jellemzőbb, hogy csökkent körükben a baráti kapcsolatok minőségének megítélése, munkaerőpiaci helyzet szerint pedig a tanulókra és a nyugdíjasokon, valamint munkanélkülieken kívül az egyéb inaktív státuszban levőkre a fizetett munkát végzőkhöz képest. A különbségek csak a településtípus szerint szignifikánsak.

7. ábra. Milyennek értékeli kapcsolatukat a barátjával 1–10 skálán a Covid19-járvány kitörése (2020. március) előtt és a Covid19-járvány miatti lezárások alatt? (2020. március és 2021. május között) (válaszadók baráti kapcsolatainak átlaga)

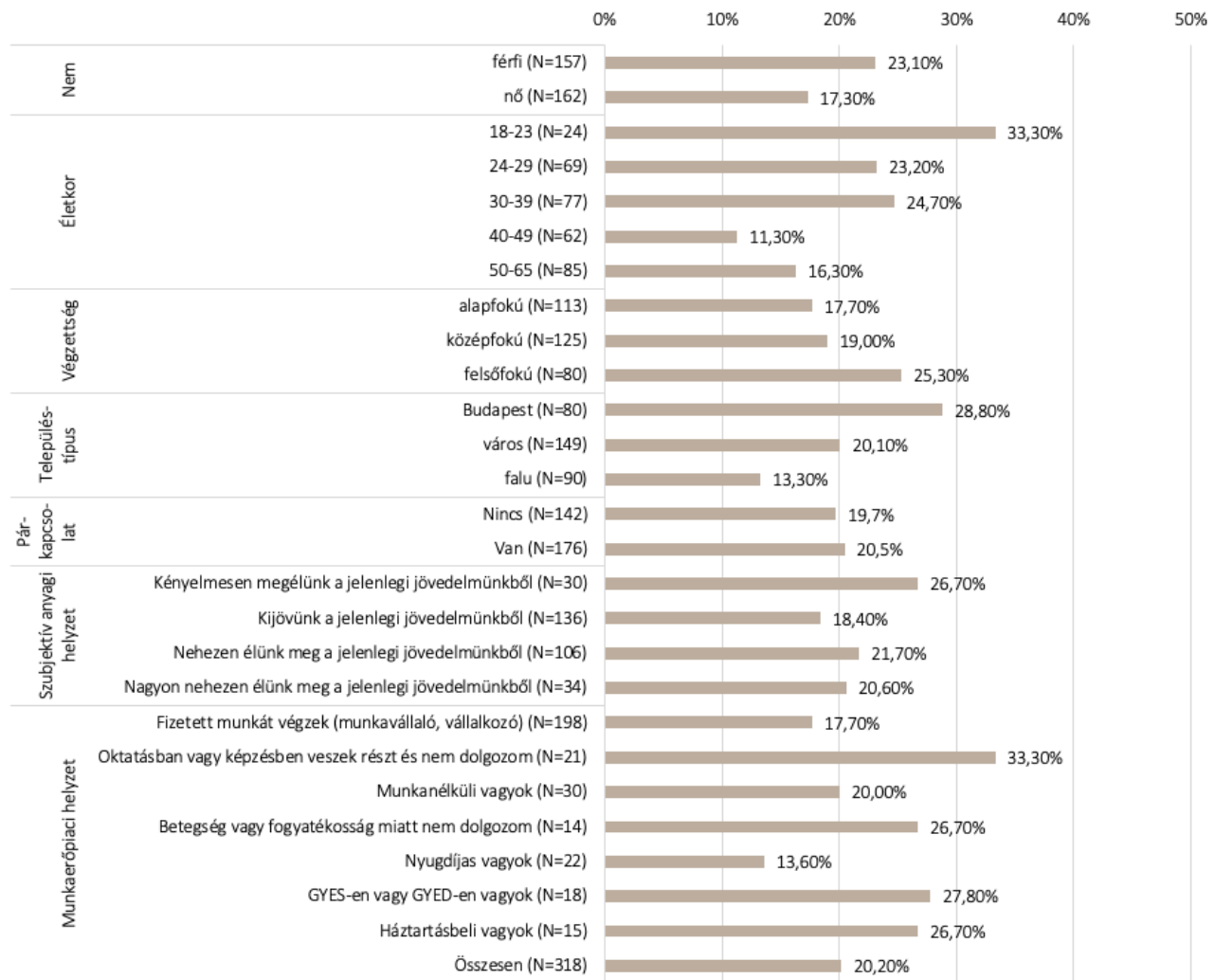

Forrás: Saját szerkesztés.

Szignifikanciaszintek eredményei (ANOVA): férfiak és nők ($p=0,511$); korcsoportok ($p=0,750$), iskolai végzettség ($p=0,685$); településtípus ($p=0,653$); párkapcsolat ($p=0,423$); szubjektív anyagi helyzet ($p=0,748$); munkaerőpiaci helyzet ($p=0,944$).

Amennyiben regressziós modellben vizsgáljuk annak valószínűségét, hogy átlagosan romlott-e a baráti kapcsolatok megítélése, akkor a fent leírt demográfiai különbségek közül ismételten csak a településtípus szerint szignifikánsak az eltérések (5%-os szignifikanciaszinten). Ezutóbbi is ugyanakkor csak abban az esetben, amikor az életkor helyett a munkaerőpiaci státuszra kontrollálunk (az életkort is tartalmazó modellben csak 10%-os szignifikanciaszinten szignifikánsak a különbségek). Az eredmények alapján a falun élők körében a buda-

8. ábra. Azok aránya, akik körében romlott a baráti kapcsolatok átlagos megítélése

Forrás: Saját szerkesztés.

Szignifikanciatesztek eredményei: férfiak és nők ($p=0,198$); korcsoportok ($p=0,099$); iskolai végzettség ($p=0,401$); településtípus ($p=0,045$; $C=0,140$); párkapcsolat ($p=0,871$); szubjektív anyagi helyzet ($p=0,762$); munkaerőpiaci helyzet (inaktív kategóriák összevonva) ($p=0,345$).

pestiekhez képest kisebb valószínűséggel csökkent a baráti kapcsolatok minőségének megítélése. A városiakat referenciacsoportként szerepeltetve a városiak és a falun élők között nem mutatkozik szignifikáns különbség egyik modellben sem (Modell 1: AME=-0.06, $p=0.272$, $ci95=-0.17$; 0.49; Modell 2: AME=-0.08; $p=0.13$, $ci95=-0.18$; 0.02). Ugyancsak 10%-os szignifikanciaszint mellett, de a 40–49 évesek baráti kapcsolatainak átlagos megítélése is kisebb valószínűséggel romlott a 18–23 évesekéhez képest.

4. táblázat. Bináris logisztikus regressziós modellek –
A baráti kapcsolatok romlásának valószínűsége a Covid19-járvány idején

	Modell 1			Modell 2		
	AME	p	ci95	AME	p	ci95
Nem (ref. férfi)						
Nő	-0.04	0.42	-0.14,0.06	-0.05	0.38	-0.15,0.06
Korcsoport (ref. 18–23)						
24–29	-0.11	0.42	-0.37,0.15			
30–39	-0.11	0.36	-0.36,0.13			
40–49	-0.22	0.07	-0.46,0.02			
50–65	-0.18	0.15	-0.42,0.06			
Iskolai végzettség (ref. alapkú)						
közép	-0.03	0.67	-0.16,0.10	0.00	0.94	-0.12,0.13
felső	0.02	0.72	-0.11,0.16	0.07	0.24	-0.05,0.20
Településtípus (ref. Budapest)						
város	-0.06	0.32	-0.19,0.06	-0.10	0.14	-0.23,0.03
fal	-0.13	0.07	-0.27,0.01	-0.18	0.01	-0.32,-0.04
Munkaerőpiaci helyzet (ref. fizetett munkát végez)						
Oktatásban vesz részt				-0.22	0.14	-0.51,0.07
Munkanélküli				-0.13	0.48	-0.48,0.23
Nyugdíjas				-0.18	0.30	-0.51,0.16
Egyéb inaktív				-0.06	0.73	-0.41,0.29
N	341			341		
Pseudo R2	0.05			0.05		

Függő változó: A válaszadó baráti kapcsolatának átlagos megítélése romlott-e a Covid19-járvány alatt. 1=romlott (N=71); 0=nem romlott/javult (N=270). AME=átlagos marginális hatás; ci95=95%-os konfidencia intervallumok.

INTERJÚK EREDMÉNYEI

Leépülő távoli, erősödő közeli kapcsolatok

A fent bemutatott kvantitatív eredmények alapján a baráti kapcsolatok voltak a leginkább sérülékenyek a járvány alatti időszakban, hiszen ennél a kapcsolattípusnál a legnagyobb a leépülő kapcsolatok aránya. Az interjúk kutatás eredményei egyrészt megerősítik, másrészt árnyalják ezt az eredményt. A kérdőíves adatokhoz hasonlóan az alanyok közül többségükben a fiatalok számoltak be arról, hogy elvesztették valamely barátjukat a járványidőszak alatt, ugyanakkor az interjúkból az is jól észrevehető, hogy a megszakadt barátságok jellemzően frissebb vagy kevésbé szoros kapcsolatok voltak. Mindez összefüggésben állhat azzal, hogy a fiatalok eleve több baráti kapcsolattal rendelkeznek – s így feltehetően több lazább baráti kapcsolatuk is van/volt.

A kevésbé kiforrott kapcsolatok megszűnése egyúttal magával hozta a közelebbi kapcsolatok erősödését is. Mindezt az alábbi két idézet jól példázza:

„Azt veszem észre, hogy akikkel szoros kapcsolatom volt korábban, azoknak a kapcsolatoknak a minősége nem változott. Akikkel viszont nem volt annyira stabil, velük viszont megszűnt, de ezt nem is bánom” (23 éves, nő, középfokú végzettség, falu).

„Alapvetően azt gondolom, hogy a nagyon közeli barátaimmal, ha akartam találkozni és beszélni akkor azt meg tudtam oldani. Szóval aki számomra fontos volt, azzal tartottam a kapcsolatot. Aki kevésbé volt fontos, az meg kiszelektálódott a vírus által, amit nem is bánok annyira” (23 éves, férfi, középfokú végzettség, város).

Egy másik alany távolabbi baráti kapcsolatai nem szűntek meg teljesen, ugyanakkor ő is arról számolt be, hogy ezek sokkal inkább sérültek, mint a közeli barátságok, s mindebben szerepet játszott az is, hogy nem találkoztak vagy beszéltek rendszeresen (melynek hiánya jobban megviselhet egy kevésbé kiforrott kapcsolatot). Ebben az idézetben mindemellett az is megjelenik, hogy a pandémia alatti változások nem visszafordíthatatlanok, a korlátozások enyhülésével remény mutatkozott arra is, hogy a kevésbé közeli barátokkal is helyreálljon a kapcsolattartás:

„A szűk barátaimmal nem, a távolabbi barátaimmal viszont kicsit azért azt érzem, hogy eltávolodtunk. És pont a találkozások hiánya miatt történt, mert nem volt heti rendszerességű sem a találkozás, sem a kapcsolattartás. Viszont most már újra kezd ez megváltozni. Szóval kicsit távolodtunk, de nem végleg. Ettől jobb se lett egyik kapcsolatom, de nem is romlott. Legalábbis azokkal az emberekkel, akikkel előtte is szorosan tartottam a kapcsolatot” (20 éves, nő, középfokú végzettség, város).

A kapcsolatok közelsége nemcsak a kapcsolat minőségének értelmében, de a fizikai távolság szempontjából is fontos tényezőként jelent meg az interjúkban. A más településeken élő barátokkal könnyebben leépültek (vagy legalábbis távolodtak) a kapcsolatok. A kvantitatív eredmények alapján azt láthattuk, hogy a falvakban élőkre ugyanannyira jellemző volt a barátvesztés, mint a budapestiekre, s mindezt a falvakban élők azon tulajdonságával magyaráztuk, hogy esetükben gyakoribb, hogy nem azonos településen élnek a barátaikkal. Az alábbi, egy falun élő húszas éveiben járó nőtől származó idézet alátámasztja ezt a magyarázatot, hiszen az alany éppen arról beszélt, hogy a lakóhelyek különbsége viselte meg baráti kapcsolatait. Ugyanakkor ebben az esetben is említésre került, hogy a közelebbi (s jelen értelemben fizikailag közelebb lévő barátokkal) szorosabbá váltak a kapcsolatok, legalábbis több ideje jutott a velük történő találkozásra.

Kérdés: „Akiket említettél, hogy messzebb élnek és ritkult a kapcsolattartás velük a kapcsolat minőségére is hatással volt?” Válasz: „Igen. Kevesebbet keressük egymást, ők is engem, én is őket, keveset is tudunk egymásról. Vannak olyan dolgok, amik az elmúlt egy évben történtek és nem is mondtam nekik, nem is hallottam róluk, fontos dolgokat nem közöltünk egymással. Szóval negatív hatással volt a kapcsolatunkra. Egyébként emellett több időm volt. Aki közel van hozzám, azzal több időm van találkozni” (27 éves, nő, felsőfokú végzettség, falu).

Egy további interjúalany szintén egy más településen élő barátjával való kapcsolatának gyengüléséről beszélt, ugyanakkor ez esetben nemcsak (sőt nem kifejezetten) a fizikai távolság okozta az eltávolodást, hanem barátnőjének gyermekei. Az alany arról számolt be, hogy ugyan lett volna lehetősége meglátogatni barátnőjét, de félt, hogy megfertőzi a gyerekeket (illetve a gyerekek őt), vagy kellemetlenséget okoz számukra, ezért inkább nem is szólt, amikor arra járt.

„Van egy barátnőm, aki Gödön lakik a családjával, ott van két kisfiú. Amíg Dunakeszin laktunk sokkal többet jártam hozzájuk, mint most. A Covid miatt most viszont nem is éreztem azt, hogy ha arra járok,

akkor beugrok. És azért jártam arra, szóval nem mondom, hogy nem tudtam volna menni hozzájuk. De az ember megfontolja, hogy beugorjon a kétgyerekes, ovis, taknyos családba vagy ne. Nem magam miatt, hanem miattuk, mert nem tudom eldönteni sokszor, hogy ki hogy vélekedik. Mindig, ha megyek valahova akkor először van egy kis véleményfelmérés, hogy akkor most maszk legyen-e rajtam, vagy tartsunk távolságot, vagy maradjunk házon kívül, vagy egyáltalán mehetek? Vagy számít, hogy be vagyok-e oltva? Vagy, hogy egészségügyben dolgozom? Ezek után lehet egy fellélegzés, és akkor tudom, hogy hogy kezelik. De ezzel a barátnőmmel például nem találkoztam azóta, hogy Covid van” (32 éves, nő, felsőfokú végzettség, falu).

A fenti idézet arra is rávilágít, hogy a harmincas éveikben járó nők baráti kapcsolatainak alakulását nemcsak a fokozott gondoskodási feladatok, és ebből adódóan a barátokkal eltölthető idő mértékének csökkenése, de barátaik róluk alkotott percepciója – miszerint terhükre lennének – is befolyásolhatta.

SEMÉLYES ÉS TELEFONOS/ONLINE KAPCSOLATTARTÁS – PREFERENCIÁK ÉS EGYENLŐTLENSÉGEK

Egy másik, az interjúkban is megjelenő szempont, hogy mennyire tudták az alanyok a személyes kapcsolattartást pótolni telefonon vagy online. Az interjúk alapján egyrészt egy generációs, másrészt egy (digitális) egyenlőtlenségi törésvonal rajzolódik ki. A fiatalabb generációkhoz tartozók jobban ki tudták használni az online tér biztosította lehetőségeket, az idősebbek ilyen szempontból hátrányba kerültek. Míg a technológiához hozzáférők olyan programokat is át tudtak helyezni az online térbe, amelyek korábban kifejezetten személyes és kültéri programok voltak, így például a kocsmázás, addig mások szenvedtek a korábban személyes programok hiányától.

Az alábbi három idézetből jól látható, hogy az online lehetőséget kihasználó válaszadók (1. és 2. idézet) esetén is a preferencia ugyan a személyes találkozás lett volna, de a kényszerhelyzetből adódóan áthelyezték a programot az internetes térbe. A második idézetből az is látszik, hogy nemcsak korábbi közös programokat helyeztek át, de kitaláltak olyan új hobbikat is, amit könnyen tudtak közösen végezni a számítógép előtt is (sakk). A harmadik idézet pedig egy a mintánkban legidősebb korosztályhoz tartozó női válaszadótól származik, aki telefonos kapcsolattartással igyekezett pótolni a személyes találkozásokat, melyek ugyanakkor elmondása szerint nem tudták kompenzálni a szemtől-szembe történő találkozásokat. Az általa említett programok egy része kevésbé is pótolható online, mint az 1. válaszadó által említett fröccsözés, ugyanakkor az, hogy az interjúalany kifejezetten a beszélgetőpartner gesztusait, nonverbális visszajelzéseit és a szemkontaktust hiányolta a telefonon történő beszélgetés során, rávilágít arra is, hogy amennyiben hozzáfért volna az online videóchat eszközeihez, lehet kevésbé számolt volna be negatív tapasztalatokról.

„A (kapcsolattartás) sűrűsége változott. Áldás, hogy ez nem a 20. század elején történt velünk. Átmentünk az online térbe. Netkocsmázni könnyen lehet. Én nagyon társasági ember vagyok, engem borzalmasan zavar, hogy ha nincsen személyes interakció. De mivel nincs választás, az is csodálatos, hogy ki tudunk nyitni egy laptopot, és akkor ott vagyunk négyen, dumálgatunk, fröccsözgetünk, beszélgetünk 3–4 órát. Ha kellett, ezt hetente-kéthetente megcsináltuk a barátokkal. Mindemellett kicsiben egy-egy barátal találkoztam, de azért az nagyon megirgult” (40 éves, férfi, felsőfokú végzettség, város).

„Kicsit máshogy tartjuk a kapcsolatot, meg online. Főleg az első hullámban csak pár emberrel találkoztam. Utána meg odafigyelve, etikai meg egészségügyi szabályokat valamennyire figyelembe véve. De nem vágunk el egymással teljesen a kapcsolatot. Szerintem nem változott. Volt olyan, akivel előtte sok közös program volt, most meg inkább többet beszélgettünk messengeren, vagy nyáron, amikor lehetett találkozni

akkor sokkal több közös programunk volt, mint egyébként akár előtte, tehát azzal akkor be lett pótolva. Vagy a gyerekkori barátommal az utolsó hullámnál jött, hogy kitaláltunk egy új közös hobbit, ami a sakk és akkor online rengeteget sakkoztunk. De romlani nem romlott senkivel a kapcsolatom, vagy stagnált, vagy még akár erősebb is lett ezekkel a személyekkel” (30 éves, férfi, felsőfokú végzettség, Budapest).

„Barátokkal azért közösen mentünk kirándulni, wellness-hétféjére, tehát sok közös programunk volt. Közös ebédek, hol mi mentünk hozzájuk, hol ők jöttek, ezek ugye teljesen megszűntek és maradt a telefon. És egy telefonon való beszélgetés nem ad olyan élményt, meg én nem is szeretek telefonon beszélgetni hosszasan. Megnyílni sem lehet telefonon, nem hinném, hogy ki tudnék tárulkozni. És kell nekem a beszélgető partner szeme, személye, mosolya, gesztusai, visszajelzése” (65 éves, nő, felsőfokú végzettség, Budapest).

Ahogy már több fenti idézetben is olvasható volt, a személyes kapcsolattartásnál egy fontos szempontként jelent meg az interjúkban az is, hogy ki mennyire félt a megfertőződéstől, és itt természetesen nemcsak a válaszadók, hanem a kapcsolati személy preferenciái is döntő jelentőségűnek mutatkoztak. Ezzel kapcsolatban egyfajta bizonytalanság is észrevehető volt az elbeszélésekben, vagyis több alany is arról nyilatkozott (például a gyermekes barátnőjét nem meglátogató alany), hogy inkább meg sem kérdezték a barátaikat, mert eleve azt feltételezték, hogy nem találkoznának szívesen velük a járványhelyzetben és nem akarták zavarni őket. Ugyanakkor ezzel összefüggésben az is látható az interjúkból, hogy az első hullámhoz képest a későbbiekben – az oltások megjelenésével párhuzamosan – egyre bátrabban tartották a kapcsolatot személyesen is a barátokkal, és elkezdtek ismételten erősödni a baráti kapcsolatok, mely eredmények afelé mutatnak, hogy a jövőben visszarendeződhetnek a járvány idején leépülő kapcsolatok (legalábbis egy részük).

ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányunkban a baráti kapcsolatok alakulását vizsgáltuk meg a Covid19-járvány idején kvantitatív (kérdőíves) és kvalitatív (interjú) adatok elemzésével. Áttekintettük a baráti kapcsolatok ellenállóképességét, illetve a járványidőszakban megmaradó baráti kapcsolatok esetében a kapcsolattartás módjában, gyakoriságában és minőségében bekövetkező változásokat.

A barátságoknak több fajtáját különböztetik meg már az ókor óta (részletesen lásd: Albert–Dávid 2007). Tanulmányunk szempontjából, mivel a kérdőíves adatfelvételben a kért számú legfontosabb emberi kapcsolatok számbavétele volt a cél, nem a lazább, hanem valószínűleg a szoros, „igazi/valódi” (*meaningful*) barátságok kerültek felsorolásra, azaz a változásokat ebben az érzelmileg közelebbi mezőben írjuk le. Nem zárható ki, hogy ebben a szűkebb baráti körben tapasztalt trendek a lazább, távolabbi baráti kört illetően fokozottan jelen vannak – ami a társadalmi integrációt illetően még problémásabb lehet.

Összességében megállapítható, hogy a járványidőszak a baráti kapcsolatok gyengülését és bizonyos esetekben azok leépülését eredményezte. Egyrészt jellemzőbb volt valamely barát elvesztése a fiatalokra (és kifejezetten a 18–23 év közöttiekre és ezzel összefüggésben a tanulóokra), a nőkre (és kifejezetten a 30–39 éves és az 50–65 éves nőkre) és a budapestiekre. A fiatalok és a budapestiek eleve több barátal is rendelkeznek, mint az idősebb korosztályok és a kisebb városokban vagy falvakban élők, így esetükben az is magyarázhatja a nagyobb valószínűségét valamely barát elvesztésének, hogy barátaik között lazább kapcsolatokat is megneveztek, melyeket (kisebb mértékű szorosságukból adódóan) jobban megviselt a járványhelyzet. Ezt a magyarázatot alátámasztják az interjú kutatás eredményei is, mely alapján a fiatalok kifejezetten arról számoltak be, hogy a lazább baráti kapcsolataik szűntek meg a pandémia idején, míg a szorosabb kapcsolataik megerősödtek.

A nőkre a férfiakhoz képest szintén jellemzőbb volt, hogy valamely barátjukkal megszűnt a kapcsolatuk a pandémia idején, mely eredmény összefüggésben állhat a Covid19-járvány alatt megsokszorozódott gondozói feladatokkal (Fodor et al. 2021, Geambaşu et al. 2020), s ezáltal a baráti kapcsolatok háttérbe szorulásával. Ezt a feltételezést erősíti a kérdőíves kutatás azon eredménye is, mely szerint kifejezetten a 30–39 éves és az 50–65 éves korosztály esetében mutatkoznak szignifikáns különbségek a két nem között. Míg a harmincas éveikben járónál a már egyébként bölcsődés, óvodás vagy iskolás gyermekek otthoni gondozása, oktatása, addig az 50–65 éveseknél a (kollégiumból, albérletből) hazaköltöző nagyobb gyermekek, illetve az idős szülők ellátása okozhatott növekedő terheket és csökkenő mértékű szabadidőt. A nők nagyobb arányú barátvesztése egyúttal a barátok számában mutatkozó nemi különbségek visszarendeződésének irányába is mutat. Míg a férfiak tradicionálisan több baráttal rendelkeztek, mint a nők, a különbség eltűnt az elmúlt években (Albert–Dávid–Tóth 2020). A Covid19-járvány hatására ugyanakkor megtörni látszik ez a trend, melynek alakulását a jövőben is kiemelten érdemes lenne vizsgálni.

A járvány alatti időszakban megmaradt baráti kapcsolatokra általánosan jellemző, hogy csökkent a személyes kapcsolattartás előfordulása. A demográfiai csoportok szerinti eredmények ugyanakkor ez esetben is mutatnak néhány érdekes összefüggést. A megbetegedéstől való nagyobb fokú félelem magyarázhatja, hogy a budapestiek és a városiak nagyobb valószínűséggel hagytak fel a személyes kapcsolattartással a falvakban élőkhöz képest, mely eredményt magyarázhatja, hogy a fővárosban és a városokban jobban féltek a megfertőződés veszélyétől. A személyes kapcsolattartás jelentősebb visszaszorulása a magasabb végzettségűek esetében (az alsófokú végzettségűekhez képest) pedig összefüggésben állhat azzal, hogy körükben magasabb volt a *home office*-ban dolgozók aránya, s az otthoni munkavégzés következtében kevésbé is hagyták el otthonaikat és találkoztak barátaikkal. Emellett az otthoni munkavégzés miatt otthonuk jobban felszerelt is lehetett a digitális kapcsolattartásra. Ehhez hasonlóan a munkanélküliek körében is azt tapasztaltuk, hogy más munkaerőpiaci csoportokhoz képest inkább maradtak a személyes kapcsolattartásnál, melynek oka ismételtelen a digitális eszközökhöz való nehezebb hozzáférés lehetett, másrészt mindehhez kiszolgáltatottabb munkaerőpiaci helyzetük is hozzájárulhatott (jobban rá voltak kényszerülve, hogy elhagyják otthonukat). Ezen kívül a két idősebb korcsoportra is inkább jellemző volt, hogy visszaszorították a személyes kapcsolattartást a legfiatalabbakhoz képest, a különbségek viszont nem voltak statisztikailag szignifikánsak. Feltételezhető, hogy egy nem internetes mintán akár szignifikáns különbség is mutatkozna, hiszen az idősebbek kevésbé használják az internetet. Ráadásul mivel a mintánkban a 65 év felettek nem szerepelnek, csak feltételezhetjük, hogy ezek a tendenciák körükben még nyomatékosabban tetten érhetők lennének.

A kapcsolattartás gyakoriságának változását aszerint mértük, hogy a válaszadónak volt-e legalább egy olyan barátja, akivel legalább heti rendszerességgel tartotta a kapcsolatot (a Covid19-járvány előtt és alatt). E tekintetben ugyanakkor nagyon minimális változás volt megfigyelhető, mindösszesen a minta 5%-ára volt jellemző, hogy ritkult a kapcsolattartás. Demográfiai csoportok szerint sem mutatkoztak szignifikáns különbségek. Az interjúk eredményei e tekintetben is árnyalják a képet, hiszen egyrészt az alanyok arról számoltak be, hogy a kevésbé szoros barátaikkal ritkult a kapcsolattartás, a közeli barátokkal viszont sokszor még gyakoribbá is vált. Az interjúalanyok elbeszélései alapján ez összefüggést mutatott az internetes kapcsolattartással is, hiszen azok a válaszadók, akik jobban hozzáfértek a digitális technológiához, gyakrabban is tartották a kapcsolatot, mint azok, akik elsősorban személyesen beszéltek a barátaikkal.

A kapcsolatok minőségének megítélése szintén kevésbé változott (szemben a személyes kapcsolattartás háttérbe szorulásával), ugyanakkor ez esetben mutatkozott néhány demográfiai csoport szerinti különbség. A budapestiek a falvakban élőkhöz képest nagyobb valószínűséggel értékelték rosszabbra baráti kapcsolataik

minőségét a járvány idején az azt megelőző időszakhoz képest. Mindez ismételten összefüggésben állhat azzal, hogy a budapestiek több, de esetlegesen távolabbi baráti kapcsolatot is megemlítettek, melyek sérülékenyebbek mutatkoztak az interjúk kutatás eredményei alapján.

Összességében tehát a tanulmány kvantitatív eredményei megmutatták, hogy a baráti kapcsolatok voltak a legsérülékenyebbek a fontos személyes kapcsolatok közül a járvány alatt. Ugyanakkor a kvalitatív eredmények arra is rávilágítottak, hogy a járványügyi szabályok enyhülésével és az oltások megjelenésével párhuzamosan a barátokkal történő kapcsolattartás ismételten gyakoribbá vált (a távolabbi barátokkal is), mely eredmények afelé mutatnak, hogy a jövőben visszarendeződhetnek a járvány idején leépülő kapcsolatok, ugyanakkor ez nem feltétlenül érvényesül minden szociodemográfiai csoport esetében egyenlő mértékben.

Kutatásunk limitációi közé tartozik, hogy mintánk csak az internettel rendelkező lakosságot reprezentálja. Egy, a teljes lakosságot reprezentáló mintán előfordulhat, hogy nagyobb különbségeket mutatnának az adatok a személyes kapcsolattartás visszaszorulását illetően. Emellett a 65 év felettiekre nem terjedt ki jelen kutatás, akik szintén kevésbé használnak internetet, noha a fiatalok mellett az eddigi kutatások alapján ők is kiemelt rizikócsoportnak tekinthetők a járvány negatív hatásai szempontjából, illetve a baráti kapcsolatok tekintetében is. További limitáció, hogy az interjúk kutatásban megmutatkozó szempontok közül nem mindegyikre vonatkozott kérdés a kérdőívben, így például a megszűnő kapcsolatokról nem kérdezett rá a kapcsolat hosszára a kérdőív. Jelen tanulmányban az sem szerepelt elemzési szempontként a kvantitatív kutatásra vonatkozóan, hogy azonos településen élnek-e a válaszadóval azok a személyek, akivel megszűnt a baráti kapcsolatuk. Ez utóbbi ugyan szerepelt a kérdőívben, a szempont beemelése az elemzésbe viszont nem volt lehetséges, mivel nem a kapcsolatok szintjét, hanem az egyéni szintet vizsgáltuk. A barátot elvesztőkről azonban elmondható, hogy 52%-uk olyan megszűnő kapcsolatot (vagy kapcsolatokat) említett, akivel nem élnek egy településen, mely adat alapján nem mutatkozik egyértelmű összefüggés. Ennek alapos vizsgálata ugyanakkor további, a kapcsolatok szintjét vizsgáló kutatást igényelne.

HIVATKOZÁSOK

- Albert F. – Dávid B. (2007) *Embert barátjáról. A barátság szociológiája*. Budapest: Századvég.
- Albert F. – Dávid B. (2022) A bizalmas kapcsolathálózatok változása a pandémia idején. In Purebl Gy. – Susánszky A. – Susánszky P. (szerk.) *Csak az egészség meglegyen: Tanulmányok a mentális egészségről és egészségmagatartásról*. Budapest: Semmelweis, 7–19.
- Albert F. – Dávid B. – Tóth G. (2020) Hány barátja van Önnek? A barátok számának alakulása három évtized alatt (1986–2018). *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 10(3), 3–30. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2020.3.3>
- Albert F. – Koltai J. – Dávid B. (2021) The increasing importance of friends: Changes in core discussion network composition in post-communist Hungary between 1997–2015. *Social Networks*, 66(July), 139–145. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2021.02.005>
- Bíró-Nagy A. – Szászi Á. (2021) *Koronavírus és válságkezelés: A magyarok tapasztalatai egy év után*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung –Policy Solutions. Elérhető: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/17768.pdf> [Letöltve: 2022-12-17].
- Bosetti, P. – Huynh B-T. – Abdou Y. A. – Sanchez M. – Eisenhauer C. – Courtejoie N. – Accardo J. – Salje H. – Guillemot D. – Moslonka-Lefebvre M. – Boëlle P-Y. – Béraud G. – Cauchemez S. – Opatowski L. (2020) *Lockdown impact on age-specific contact patterns and behaviours in France*. manuscript, medRxiv reprint. <https://doi.org/10.1101/2020.10.07.20205104>
- Bzdok, D. – Dunbar, R. (2020) The Neurobiology of Social Distance. *Trends in Cognitive Sciences*. 9, 717–733. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2020.05.016>
- Casagrande, D. G. – McIlvaine-Newsad, H. – Jones, E. C. (2015) Social networks of help-seeking in different types of disaster responses to the 2008 Mississippi river floods. *Human Organization*, 74(4), 351–361.
- Creswell, J. W. – Plano Clark, V. L. (2011) *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Sage Publications Ltd., Thousand Oaks.
- Czymara, C. S. – Langenkamp, A. – Cano, T. (2021) Cause for concerns: gender inequality in experiencing the COVID-19 lockdown in Germany. *European Societies*, 23(1), S68–S81. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1808692>
- Dávid B. – Herke B. – Huszti É. – Tóth G. – Túry-Angyal E. – Albert F. (2021) A pandémia hatása a személyes kapcsolathálózati struktúrára. Otthoni munkavégzés: védelem a vírustól vagy társas izoláltság? *Scientia et Securitas* 2(3), 350–357. <https://doi.org/10.1556/112.2021.00056>
- Dávid B. – Herke B. – Huszti É. – Tóth G. – Túry-Angyal E. – Albert F. (é.n.) Age group differences in face-to-face contact network structures during the pandemic crisis: reshaping social capital. (Kézirat elbírálás alatt.)
- Dunbar, R. I. M. (2018) The Anatomy of Friendship, Trends. *Cognitive Sciences*, 22, 32–51. <https://dx.doi.org/10.1016/j.tics.2017.10.004>.
- EIGE (2021) *Gender Equality Index 2021 – Health*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2839/834132>
- Eurofound (2020) Living, working and COVID-19. *COVID-19 series*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2806/467608> Elérhető: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_document/ef20059en.pdf [Letöltve: 2022-12-17].
- Feld, S.L. (1981) The Focused Organization of Social Ties. *American Journal of Sociology* 86, 1015–1035.
- Fodor É. – Gregor A. – Koltai J. – Kováts E. (2021) The impact of COVID-19 on the gender division of childcare work in Hungary. *European Societies*, 23(1), S95–S110. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1817522>
- Geambaşu R. – Gergely O. – Nagy B. – Somogyi N. (2020) Qualitative Research on Hungarian Mothers' Social Situation and Mental Health During the Time of the Covid-19 Pandemic. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 11(2), 151–155. <https://doi.org/10.14267/CJSSP.2020.2.11>
- Hipp, L. – Büning, M. (2021) Parenthood as a driver of increased gender inequality during COVID-19? Exploratory evidence from Germany. *European Societies*, 23(1), S658–S673. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1833229>
- Hurlbert, J. S. – Haines, V. A. – Beggs, J. J. (2000) Core networks and tie activation: What kinds of routine networks allocate resources in nonroutine situations? *American Sociological Review*, 65(4), 598–618. <https://doi.org/10.2307/2657385>
- Jarvis, C.I. – Van Zandvoort, K. – Gimma, A. et al. (2020) Quantifying the impact of physical distance measures on the transmission of COVID-19 in the UK. *BMC Med*, 18, 124. <https://doi.org/10.1186/s12916-020-01597-8>
- Király G. – Dén-Nagy I. – Géring Zs. – Nagy B. (2014) Kevert módszertani megközelítések. Elméletek és módszertani alapok. *Kultúra és közösség*, 5(2), 95–104.
- Kovacs, B. – Caplan, N. – Grob, S. – King, M. (2021) Social Networks and Loneliness During the COVID-19 Pandemic. 7. January–December, *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 1–16. <https://doi.org/10.1177/2378023120985254>

- KSH (2021) *A háztartások információs- és kommunikációs eszköz-használatának főbb jellemzői*. Elérhető: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/ikt/2020/01/digitalis_tarsadalom_2020.pdf [Letöltve: 2022-12-17].
- Latszubaia, A. – Herold, M. – Bertemes, J-P. – Mossong, J. (2020) Evolving social contact patterns during the COVID-19 crisis in Luxembourg. *PLOS ONE*, 15(8), e0237128. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0237128>
- Marsden, P.V. – Campbell, K.L. (1984) Measuring Tie Strength. *Social Forces*, 63(2), 482–501. <https://doi.org/10.1093/sf/63.2.482>
- Mollenhorst, G. – Volker, B. – Flap, H. (2014) Changes in personal relationships: How social contexts affect the emergence and discontinuation of relationships. *Social Networks*, 37, 65–80. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2013.12.003>
- Pléh Cs. (2021) Az embert körülvevő kapcsolati háló és a járvány próbatevése. *Magyar Tudomány*, 182(10), 1317–1334. <https://doi.org/10.1556/2065.182.2021.10.4>
- Reichelt, M. – Makovi, K. – Sargsyan, A. (2021) The impact of COVID-19 on gender inequality in the labor market and gender-role attitudes. *European Societies*, 23(1), S228–S245. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1823010>
- Székely L. (szerk.) (2021) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején – Magyar Ifjúság Kutatás 2020*. Budapest: Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft.
- Zhang, J. – Litvinova, M. – Liang, Y. – Wang, Y. – Wang, W. – Zhao, S. – Wu, Q. – Merler, S. – Viboud, C. – Vespignani, A. – Ajelli, M. – Yu, H. (2020) *Changes in contact patterns shape the dynamics of the COVID-19 outbreak in China*. *Science*, Jun 26;368(6498), 1481–1486. <https://doi.org/10.1126/science.abb8001>. Epub 2020 Apr 29. PMID: 32350060; PMCID: PMC7199529.